

Institutul de Organizare a Studiilor Doctorale și Postdoctorale

ȘCOALA DOCTORALĂ INTERDISCIPLINARĂ

DOMENIUL DE DOCTORAT: TEOLOGIE ORTODOXĂ

DISCIPLINA: OMILETICĂ

TEZĂ DE DOCTORAT

CONTRIBUȚIA LUI ZAHARIA BOIU LA DEZVOLTAREA EDUCAȚIEI ȘI COMUNICĂRII PRIN CUVÂNT A ADEVĂRULUI REVELAT

(rezumatul lucrării)

Doctorand:

PR. IOAN-REMUS RĂSVAN

Conducător doctorat:

PR. CONF. UNIV. DR. HABIL.

CONSTANTIN-VALER NECULA

CUPRINS

<u>ABREVIERI</u>	<u>11</u>
<u>INTRODUCERE</u>	<u>12</u>
<u>METODOLOGIA CERCETĂRII</u>	<u>21</u>
<u>ISTORIA CERCETĂRII</u>	<u>27</u>
<u>Bibliografia (operă, studii, articole și referințe critice)</u>	<u>27</u>
<u>Volume, reviste/periodice cu referire la Zaharia Boiu</u>	<u>30</u>
<u>Fondul Astra II/1-4. Indice 1863-1901</u>	<u>31</u>
<u>I. DATE ISTORICE PRIVIND PERSONALITATEA LUI ZAHARIA BOIU</u>	<u>36</u>
<u>(1834-1903)</u>	<u>36</u>
<u>I.1. Viața și activitatea lui Zaharia Boiu cf. Testamentului de familie</u>	<u>36</u>
<u>I.1.1. Prima etapă a formării educației ca poet</u>	<u>39</u>
<u>I.1.2. A doua etapă a formării profesionale și familiare: învățător</u>	<u>61</u>
<u>I.1.3. A treia etapă a formării intelectuale - profesor, redactor, preot</u>	<u>65</u>
<u>II. OPERA PEDAGOGICĂ ȘI PUBLICISTICĂ A LUI ZAHARIA BOIU</u>	<u>74</u>
<u>II.1. De la cei mai reprezentativi pedagogi: Comenius, Rabelais, J. Locke, Fénelon, Frobël, Pestalozzi, Herbart la Zaharia Boiu</u>	<u>74</u>
<u>II.2. Pedagogul ceh Jan Amos Comenius - despre relația omului cu divinul și structuri și metode educative stabilite de Zaharia Boiu în manualele școlare</u>	<u>75</u>
<u>II.3. Pedagogia semnificativă a lui J.J. Rousseau: Laissez-faire! („Lăsați să facă!”), aplicată în lecturile propuse de Zaharia Boiu din autori străini</u>	<u>77</u>
<u>II.4. Johann Friedrich Herbart - „portretul dascălului” în opera lui Zaharia Boiu</u>	<u>79</u>
<u>II.5. Zaharia Boiu - pedagog reprezentativ în literatura didactică, creatorul povestirii și poeziei cu conținut didactic</u>	<u>84</u>
<u>II.6. Abcdariu pentru școlile populare române - 1862</u>	<u>85</u>
<u>II.6.1. Structura și conținutul Abcdariului</u>	<u>86</u>
<u>II.6.2. Prima secțiune. Vocalele, consoanele și silabele</u>	<u>87</u>
<u>II.6.3. A doua secțiune a Abcdariului. Deprinderi la citire și cugetare</u>	<u>95</u>
<u>II.6.4. Proverbe. Despre Dumnezeu. Despre natură</u>	<u>108</u>
<u>II.6.5. Pilde creștine</u>	<u>112</u>

<u>II.6.6. Adaosul: numerele de la 1-1000 și tabla înmulțirii</u>	<u>114</u>
<u>II.7. Manuducere pentru învățători la întrebuintarea Abtdariului</u>	<u>115</u>
<u>II.7.1. Manualele de citire anterioare anului 1850: Ducere de mână către cinste și dreptate; Cărticica năravurilor bune și Prietenul sau voitorul de bine al pruncilor</u>	<u>116</u>
<u>II.7.2. Manualele de citire ale lui Zaharia Boiu din perioada 1850-1872</u>	<u>118</u>
<u>II.8. Carte de cetire pentru scólele poporali române (partea I)</u>	<u>119</u>
<u>II.8.1. Analiza conținutului Cărții de cetire I</u>	<u>121</u>
<u>II.9. Carte de cetire, Partea a II-a</u>	<u>147</u>
<u>II.10. Elemente de geografia pentru scolele populari române greco-orientali (1869)</u>	<u>156</u>
<u>II.10.1. Conținutul manualului</u>	<u>158</u>
<u>II.11. Elemente de istori'a patriotica si universale pentru scólele populari române greco-orientali</u>	<u>160</u>
<u>II.12. Elemente de istori'a naturei și fisica pentru scólele populari române greco-orientali (1869)</u>	<u>165</u>
<u>III. ZAHARIA BOIU - PUBLICISTUL CULTURAL</u>	<u>167</u>
<u>III.1. Transilvania, 1892</u>	<u>167</u>
<u>III.2. Transilvania, 1893</u>	<u>168</u>
<u>III.3. Transilvania, 1894</u>	<u>168</u>
<u>III.4. Transilvania, 1895</u>	<u>169</u>
<u>IV. OPERA OMILETICĂ</u>	<u>176</u>
<u>IV.1. Preliminarii. Predica lui Zaharia Boiu în contextul omiletic din Ardeal</u>	<u>176</u>
<u>IV.2. Izvoare de inspirație: Sfânta Scriptură</u>	<u>188</u>
<u>IV.3. Teme predilecte folosite - prezentare selectivă. Învățături dogmatice</u>	<u>189</u>
<u>IV.3.1. Despre Dumnezeu</u>	<u>189</u>
<u>IV.3.2. Creația după Sfânta Scriptură</u>	<u>190</u>
<u>IV.3.3. Despre îngeri și lucrarea lor</u>	<u>190</u>
<u>IV.3.4. Dorința de comuniune este reciprocă între Dumnezeu și om</u>	<u>192</u>
<u>IV.3.5. Iisus Hristos Mântuitorul</u>	<u>193</u>
<u>IV.3.6. Înfierea</u>	<u>197</u>
<u>IV.3.7. Învierea lui Hristos</u>	<u>198</u>
<u>IV.3.8. Lucrarea Sfântului Duh în Biserică și în viața creștinului</u>	<u>201</u>
<u>IV.3.9. Sfânta Biserică</u>	<u>202</u>

<u>IV.3.10. Taina Botezului. Poporul lui Dumnezeu (Laos tou Theou)</u>	<u>204</u>
<u>IV.3.11. Despre credința creștină</u>	<u>205</u>
<u>IV.3.12. Sfinții, îndreptători ai credinței</u>	<u>205</u>
<u>IV.3.13. Semnul credinței: semnul Sfintei Cruci - Sfânta Tradiție</u>	<u>206</u>
<u>IV.3.14. Crezul Bisericii - învățătura despre mântuire</u>	<u>207</u>
<u>IV.3.15. Relația dintre Evanghelie și cultură</u>	<u>208</u>
<u>IV.3.16. Creștinismul, „o religie spirituală, liberă și universală”</u>	<u>209</u>
<u>IV.4. Teme predilecte folosite - prezentare selectivă. Învățături morale</u>	<u>209</u>
<u>IV.4.1. Cine este aproapele nostru?</u>	<u>209</u>
<u>IV.4.2. Care sunt faptele milei trupești</u>	<u>209</u>
<u>IV.4.3. Mărturisirea</u>	<u>210</u>
<u>IV.4.4. Proba pocăinței</u>	<u>211</u>
<u>IV.4.5. Urmarea lui Hristos</u>	<u>211</u>
<u>IV.5. Slujirea omiletică a părintelui Zaharia Boiu. Ethosul propovăduirii</u>	<u>212</u>
<u>IV.5.1. Valoarea rugăciunii în viața creștină după texte ale propovăduirii lui Zaharia Boiu</u>	<u>215</u>
<u>V. PREDICI LA DUMINICILE DE PESTE AN</u>	<u>222</u>
<u>V.1. Praznice împărătești</u>	<u>222</u>
<u>V.1.1. Pareneză pentru noaptea Învierii</u>	<u>222</u>
<u>V.1.2. Sfintele Paști a 2-a zi</u>	<u>224</u>
<u>V.1.3. Înălțarea Domnului</u>	<u>226</u>
<u>V.1.4. Pogorârea Sfântului Duh</u>	<u>228</u>
<u>V.1.5. Nașterea Domnului</u>	<u>229</u>
<u>V.1.6. Tăierea Împrejur cea după trup a Domnului (1 ianuarie)</u>	<u>230</u>
<u>V.1.7. Cuvânt la Sfântul Vasile cel Mare (1 ianuarie)</u>	<u>231</u>
<u>V.1.8. Praznicul Bobotezei (6 ianuarie)</u>	<u>232</u>
<u>V.1.9. Întâmpinarea Domnului (stretenia) (2 februarie)</u>	<u>233</u>
<u>V.1.10. Schimbarea la Față a Domnului (6 august)</u>	<u>234</u>
<u>V.2. Duminicile Penticostarului</u>	<u>236</u>
<u>V.2.1. Duminica a II-a după Sfintele Paști</u>	<u>236</u>
<u>V.2.2. Duminica a III-a după Sfintele Paști</u>	<u>237</u>
<u>V.2.3. Duminica a IV-a după Sfintele Paști</u>	<u>238</u>
<u>V.2.4. Duminica a V-a după Sfintele Paști</u>	<u>239</u>

<u>V.2.5. Duminica a VI-a după Sfintele Paști</u>	<u>240</u>
<u>V.2.6. La Duminica a VII-a după Sfintele Paști</u>	<u>242</u>
<u>V.2.7. Tot la Duminica a VII-a după Sfintele Paști</u>	<u>243</u>
<u>V.3. Duminici după Rusalii (ale Octoihului)</u>	<u>244</u>
<u>V.3.1. Duminica I (a Tuturor Sfinților)</u>	<u>244</u>
<u>V.3.2. Duminica a II-a</u>	<u>245</u>
<u>V.3.3. Duminica a III-a</u>	<u>247</u>
<u>V.3.4. Duminica a IV-a</u>	<u>248</u>
<u>V.3.5. Duminica a V-a</u>	<u>248</u>
<u>V.3.6. Duminica a VI-a</u>	<u>250</u>
<u>V.3.7. Duminica a VII-a</u>	<u>251</u>
<u>V.3.8. Duminica a VIII-a</u>	<u>252</u>
<u>V.3.9. Duminica a IX-a</u>	<u>254</u>
<u>V.3.10. Duminica a X-a</u>	<u>255</u>
<u>V.3.11. Duminica a XI-a</u>	<u>256</u>
<u>V.3.12. Duminica a XII-a</u>	<u>257</u>
<u>V.3.13. Duminica a XIII-a</u>	<u>258</u>
<u>V.3.14. Duminica a XIV-a</u>	<u>259</u>
<u>V.3.15. Duminica a XV-a</u>	<u>259</u>
<u>V.3.16. Duminica a XVI-a</u>	<u>260</u>
<u>V.3.17. Duminica a XVII-a</u>	<u>260</u>
<u>V.3.18. Duminica XVIII-a</u>	<u>261</u>
<u>V.3.19. Duminica a XIX-a</u>	<u>262</u>
<u>V.3.20. Duminica a XX-a</u>	<u>263</u>
<u>V.3.21. Duminica a XXI-a</u>	<u>263</u>
<u>V.3.22. Duminica a XXII-a</u>	<u>264</u>
<u>V.3.23. Duminica a XXIII-a</u>	<u>265</u>
<u>V.3.24. Duminica a XXIV-a</u>	<u>267</u>
<u>V.3.25. Duminica a XXV-a</u>	<u>267</u>
<u>V.3.26. Duminica a XXVI-a</u>	<u>268</u>
<u>V.3.27. Duminica XXVII-a</u>	<u>269</u>
<u>V.3.28. Duminica XXVIII-a</u>	<u>270</u>
<u>V.3.29. Duminica a XXIX-a</u>	<u>271</u>

<u>V.3.30. Duminica a XXX-a</u>	<u>272</u>
<u>V.3.31. Duminica XXXI-a</u>	<u>273</u>
<u>V.3.32. Duminica XXXII-a</u>	<u>274</u>
<u>V.4. Perioada Triodului</u>	<u>275</u>
<u>V.4.1. Duminica vameșului și a fariseului</u>	<u>275</u>
<u>V.4.2. Duminica (întoarcerii) fiului risipitor</u>	<u>277</u>
<u>V.4.3. Duminica Înfricoșătoarei Judecăți</u>	<u>279</u>
<u>V.4.4. Duminica Izgonirii lui Adam din rai</u>	<u>280</u>
<u>V.4.5. Duminica I din Postul Mare</u>	<u>280</u>
<u>V.4.6. Duminica a II-a din Postul Mare</u>	<u>281</u>
<u>V.4.7. Duminica a III-a din Postul Mare</u>	<u>284</u>
<u>V.4.8. Duminica a IV-a din Postul Mare</u>	<u>285</u>
<u>V.4.9. Duminica a V-a din Postul Mare</u>	<u>286</u>
<u>V.4.10. Duminica a VI-a din Postul Mare</u>	<u>288</u>
<u>V.4.11. Pareneză pentru Sfânta și Marea Vineri</u>	<u>290</u>
<u>V.5. Duminici speciale</u>	<u>293</u>
<u>V.5.1. Duminica dinaintea Înălțării Sfintei Cruci</u>	<u>293</u>
<u>V.5.2. Duminica după Înălțarea Sfintei Cruci</u>	<u>293</u>
<u>V.5.3. Duminica dinaintea Nașterii Domnului</u>	<u>294</u>
<u>V.5.4. Duminica după Nașterea Domnului</u>	<u>295</u>
<u>V.5.5. Duminica dinaintea Botezului Domnului</u>	<u>297</u>
<u>V.5.6. Duminica după Botezul Domnului</u>	<u>299</u>
<u>V.6. Panegirice în cinstea Maicii Domnului</u>	<u>299</u>
<u>V.6.1. Nașterea Maicii Domnului (8 septembrie)</u>	<u>299</u>
<u>V.6.2. Intrarea în Biserică a Maicii Domnului</u>	<u>301</u>
<u>V.6.3. Soborul Maicii Domnului (26 decembrie)</u>	<u>302</u>
<u>V.6.4. Panegiric pentru Buna-vestire (25 martie)</u>	<u>303</u>
<u>V.6.5. Adormirea Maicii Domnului (15 august)</u>	<u>303</u>
<u>V.7. Panegirice la Sfinți</u>	<u>305</u>
<u>V.7.1. Panegiric pentru Cuvioasa Parascheva (14 octombrie)</u>	<u>305</u>
<u>V.7.2. Sfântul Mare Mucenic Dimitrie - izvorătorul de mir (26 octombrie)</u>	<u>306</u>
<u>V.7.3. Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil (8 noiembrie)</u>	<u>306</u>
<u>V.7.4. Sf. Ierarh Nicolae (6 decembrie)</u>	<u>307</u>

<u>V.7.5. Sfântul Arhidiacon Ștefan (27 decembrie)</u>	<u>309</u>
<u>V.7.6. Panegiric pentru Sfinții Trei Ierarhi (30 ianuarie)</u>	<u>309</u>
<u>V.7.7. Sf. Mare Mc. Gheorghe (23 aprilie)</u>	<u>311</u>
<u>V.7.8. Sf. Împ. Constantin și Elena (21 mai)</u>	<u>311</u>
<u>V.7.9. Nașterea Sf. Ioan Botezătorul (24 iunie)</u>	<u>312</u>
<u>V.7.10. Sf. Ap. Petru și Pavel (29 iunie)</u>	<u>313</u>
<u>V.7.11. Panegiric pentru Sf. Prooroc Ilie (20 iulie)</u>	<u>314</u>
<u>V.7.12. Tăierea capului Sfântului Ioan Botezătorul (29 august)</u>	<u>315</u>
<u>V.8. Pareneze (cuvântări ocazionale)</u>	<u>317</u>
<u>V.8.1. La sfințirea bisericii</u>	<u>317</u>
<u>V.8.2. La sfințirea școlii</u>	<u>317</u>
<u>V.8.3. La alegerea de preot</u>	<u>318</u>
<u>V.8.4. La intrarea (instalarea) în parohie</u>	<u>319</u>
<u>V.8.5. La ieșirea din parohie</u>	<u>319</u>
<u>V.8.6. La alegerea de protoprezbiter</u>	<u>319</u>
<u>V.8.7. Pareneză la Botez</u>	<u>320</u>
<u>V.8.8. La Sfânta Taină a Cununii</u>	<u>320</u>
<u>V.9. Aduș cuprinzând texturi biblice pentru cuvântări funebrele [funerare]</u>	<u>322</u>
<u>A) Generale</u>	<u>322</u>
<u>B) Speciale</u>	<u>340</u>
<u>V.9.1. La bărbați</u>	<u>340</u>
<u>V.9.2. La femei</u>	<u>344</u>
<u>V.9.3. La copii</u>	<u>346</u>
<u>VI. CONCLUZII</u>	<u>348</u>
<u>VII. ANEXE</u>	<u>358</u>
<u>VII.1. (Anexa 1) ACADEMIA ROMÂNĂ. DISERTAȚIE CITITĂ ÎN ADUNAREA GENERALĂ A ASOCIAȚIEI TRANSILVANE, CE S-A ȚINUT ÎN HAȚEG, LA 4/16 AUGUST 1891</u>	<u>358</u>
<u>VII.2. (Anexa 2) SESIUNEA GENERALĂ A ACADEMIEI ROMÂNE</u>	<u>371</u>
<u>VII.3. (Anexa 3) ANIVERSAREA 80 A DLUI GEORGE BARIȚIU</u>	<u>379</u>
<u>VII.4. (Anexa 4) JUBILEUL MITROPOLITULUI SILVESTRU AL BUCOVINEI</u>	<u>382</u>
<u>VII.5. (Anexa 5) † GEORGE SION</u>	<u>387</u>
<u>VII.6. (Anexa 6) † MITROPOLITUL DR. IOAN VANCEA</u>	<u>390</u>

<u>VII.7. (Anexa 7) LA PARASTASUL CELEBRAT DE ASOCIAȚIA TRANSILVANĂ PENTRU MITROPOLITUL ANDREI BARON DE ȘAGUNA, CA PRIMUL SĂU PREȘEDINTE, ÎN SIBIU, LA 29 IULIE (10 AUGUST) 1876</u>	<u>392</u>
<u>VII.8. (Anexa 8) LA PARASTASUL SERBAT DE COMUNA BISERICESCĂ SIBIU-CETATE PENTRU MITROPOLITUL ANDREI, LA 30 NOIEMBRIE 1874</u>	<u>399</u>
<u>VII.9. (Anexa 9) LA PARASTASUL ANIVERSĂRII A 25-A DE LA MOARTEA ARHIEPISCOPULUI ȘI MITROPOLITULUI ANDREI</u>	<u>404</u>
<u>VII.10. (Anexa 10) TOT LA PARASTASUL ANIVERSĂRII A 25-A DE LA MOARTEA ARHIEPISCOPULUI ȘI MITROPOLITULUI ANDREI</u>	<u>413</u>
<u>VII.11. (Anexa 11) LA PARASTASUL SERBAT DE COMUNA BISERICESCĂ SIBIU-CETATE PENTRU EMANOIL GOJDU, LA 9 FEBRUARIE 1874</u>	<u>423</u>
<u>VII.12. (Anexa 12) LA PARASTASUL SERBAT DE TINERIMEA ROMÂNĂ DIN SIBIU PENTRU VASILE ALECSANDRI (2/14 SEPTEMBRIE 1890)</u>	<u>429</u>
<u>VII.13. (Anexa 13) LA ÎNMORMÂNTAREA LUI GEORGE BARIȚIU</u>	<u>434</u>
<u>VII.14. (Anexa 14) LA ÎNMORMÂNTAREA PROTOPREZBITERULUI IOAN HANNIA</u>	<u>437</u>
<u>VII.15. (Anexa 15) LA ÎNMORMÂNTAREA PROTOPREZBITERULUI ȘI PAROH AL MEDIAȘULUI, DIONISIE CHENDI</u>	<u>440</u>
<u>VII.16. (Anexa 16) LA ÎNMORMÂNTAREA PROPRIETARULUI IOAN BROTE DIN RĂȘINARI</u>	<u>445</u>
<u>VII.17. (Anexa 17) LA ÎNMORMÂNTAREA VICECOMITELUI FĂGĂRAȘULUI, ION CODRU-DRĂGUȘANU</u>	<u>451</u>
<u>VII.18. (Anexa 18) LA ÎNMORMÂNTAREA PROFESORULUI SEMINARIAL, PROTOPREZBITERUL IOAN POPESCU</u>	<u>455</u>
<u>VII.19. (Anexa 19) CLASA DE MIJLOC A POPORULUI NOSTRU</u>	<u>459</u>
<u>VII.20. (Anexa 20) ȘCOLILE NOASTRE CONFESIONALE</u>	<u>462</u>
<u>VII.21. (Anexa 21) EXAMENELE LA ȘCOALA CIVILĂ DE FETE A ASOCIAȚIEI</u>	<u>466</u>
<u>VII.22. (Anexa 22) CĂRȚILE NOASTRE BISERICESTI</u>	<u>469</u>
<u>VII.23. (Anexa 23) CĂSĂTORIA CIVILĂ ȘI CULTURA POPORULUI NOSTRU</u>	<u>471</u>
<u>VII.24. (Anexa 24) DIN VIAȚA MITROPOLITULUI SILVESTRU</u>	<u>473</u>
<u>BIBLIOGRAFIE</u>	<u>476</u>
<u>CURRICULUM VITAE</u>	<u>492</u>

CONTRIBUȚIA LUI ZAHARIA BOIU LA DEZVOLTAREA EDUCAȚIEI ȘI COMUNICĂRII PRIN CUVÂNT A ADEVĂRULUI REVELAT

Cuvinte cheie: Zaharia Boiu, cuvânt, misiune, Andrei Șaguna, Leipzig, Biserică, școală, învățământ primar, metode, educație, creativitate, societate, manuale, predică, pedagogie și publicistică.

Rezumat:

Vom începe demersul nostru prin enumerarea câtorva direcții de cercetare creatoare pentru viața educațional-social-religioasă din Transilvania sfârșitului de sec. al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea - prin figura proeminentă a lui Zaharia Boiu - făcând o scurtă incursiune în timp privind rolul pe care Biserica, prin slujitorii ei, l-a avut și continuă să-l aibă până în zilele noastre. Prezenta teză de doctorat este structurată în șapte capitole și alte subcapitole aferente acestora, după cum urmează:

INTRODUCERE

*Avem comoara aceasta în vase de lut, ca să se învedereze că puterea covârșitoare este a lui Dumnezeu, și nu de la noi (II Cor. 4, 7) - acestea sunt cuvintele care m-au inspirat mereu în viață și mi-au dăruit puterea de a surprinde ceea ce este tainic în trupul omului: comoara. Este și sentimentul care m-a urmărit pe parcursul întregii cercetări, intitulată: *Contribuția lui Zaharia Boiu la dezvoltarea educației și comunicării prin cuvânt a adevărului revelat*. Aveam să-l descopăr pe cel pe care Dimitrie A. Sturdza, secretarul general al Academiei Române, îl supranumea *fala amvonului român de peste Carpați*¹ și să rămân impresionat de impactul pe care l-a avut, cel puțin la vremea sa. Da, Zaharia Boiu impresionează o cultură întreagă. Și generează o cultură întreagă - cultura propovăduirii în Transilvania și în Ortodoxia românească.*

METODOLOGIA CERCETĂRII

Subiectul cercetării de față descrie personalitatea părintelui Zaharia Boiu jr. (4 mar. 1834 - 6 nov. 1903), a operei sale, cât și a ethosului propovăduirii sale. Meritul acestuia l-a constituit faptul că s-a pus în slujba idealului național, pe toate planurile de activitate: religios, social și cultural, iar spre sfârșitul veacului al XIX-lea și la începutul celui următor și-a

¹ Prefață de Ioan Baptist Boiu, *absolvent de teologie și filosofie, oficial consistorial, membru al Asociațiunii etc.*, Zaharia Boiu, *Frunze de laur, Poesii eroice din anii 1877-1878*, publicate de Ioan Baptist Boiu, Tiparul Tipografiei Archiepiscopale, Sibiu, 1904, p. 3.

închinat întreaga activitate (pastoral-misionară și universitară în domeniul omileticii) mărețului ideal al întregirii neamului, pentru care n-a cerut simbrerie, ci a suferit cu răbdare tot ceea ce au îndurat apostolii și propovăduitorii de idealuri².

Zaharia Boiu este unul dintre primii absolvenți ai *Gimnaziului German din Sighișoara* (1854). După susținerea examenului de maturitate, cu mențiunea „eximio modo” (în mod excepțional), între 1854-1855 profesează ca învățător în Săcele, județul Brașov. Din 1855, urmează, la Sibiu, „Seminarul Andreian”, unde termină cursurile de teologie și pedagogie. A fost bursier al Universității din Leipzig, o adevărată citadelă a herbatianismului³, avându-l coleg pe Ioan Popescu, viitorul pedagog și membru de onoare al Academiei Române, ales în 1877⁴. Aici își completează studiile de filosofie, pedagogie și teologie; în tot acest timp, a fost sprijinit de către mitropolitul⁵ ortodox al Transilvaniei, Andrei Șaguna. La întoarcerea din Leipzig, devine profesor titular la secția pedagogică a Institutului Diecezan din Sibiu (1861-1870), redactor al ziarului *Telegraful Român* (1863-1865), catihet la Liceul de Stat din Sibiu (1865-1875). Membru onorar al *Reuniunii învățătorilor români din dieceza Caransebeșului* (1871). Preot paroh în Sibiu-cetate (1863), protoprezbiter (1867), „asesor consistorial” (consilier eparhial) al Arhiepiscopiei Sibiului (1870-1902). Membru corespondent al Academiei Române (1877-1903), secretar I și redactor al revistei *Transilvania* (1892-1895); membru în Sinodul eparhial al Sibiului și în Congresul Național Bisericesc al Mitropoliei Ardealului; membru în Comitetul Central al *ASTREI*; membru al Partidului Național Român; membru onorar al Societății *Petru Maior* din Pesta, *Carmen Sylva* din Graz, *Andrei Șaguna* din Sibiu.

A publicat mai multe manuale didactice pentru învățământul „poporal” românesc, volume de predici, studii de pedagogie, disertații la adunările generale ale *ASTREI*, cuvântări, schițe biografice, dări de seamă etc. Debutază, la vârsta de 19 ani, cu o poezie în *Telegraful român* (1853).

² Miron Erdei, *Propovăduirea în Biserica Ortodoxă Română din Transilvania în prima jumătate a sec. al XX-lea*, Editura Cogito, Oradea, 2001, p. 17.

³ Mercurie, Petcu, Gheorghe Gavrilă, *Astra sighișoreană (1861-1950) și Horia Teculescu (1897-1942)*, Tipografia SC Șteffi SRL, Sighișoara, 1999, p. 27.

⁴ Prof. univ. dr. Elena Macavei, *Creatori de manuale în școala generației Mitropolitului Andrei Baron de Șaguna*, în *Mitropolitul Andrei Șaguna - creator de epocă în istoria Bisericii Ortodoxe din Transilvania*, Ed. Andreiana, Sibiu, 2008, p. 262.

⁵ Andrei Șaguna este numit mitropolit la data de 12/24 decembrie 1864 - Bogdan Andriescu, Voichița Bițu, *Mitropoliți ai Ardealului, Andrei Șaguna (1808-1873) - Biobibliografie*, Biblioteca Județeană Astra Sibiu, 2008, p. 10.

Scopul demersului științific: se dorește ca, pentru prima dată în istoria omileticii noastre, să se obțină un corpus național de izvoare vechi, cu atât mai mult cu cât programul de față, început la Sibiu, numit *Recuperarea memoriei amvonului ardelean*, continuă seria volumelor anterioare, adresate clerului de astăzi, teologilor și absolvenților de teologie și, într-un orizont mai larg, credincioșilor Bisericii. Cu alte cuvinte, scopul este acela de a identifica și explica geneza preocupărilor lui Zaharia Boiu, precum și aspectele cele mai importante ale activității sale personale și, mai ales, profesionale. Acest tip de abordare, referitoare la personalitatea părintelui Zaharia Boiu, va reprezenta elementele de noutate ale prezentei teze.

Obiectivele de cercetare propuse

- Să identific întregă operă, practică personală și știință a comunicării lui Zaharia Boiu și influența ei în societatea sfârșitului sec. al XIX-lea și începutul sec. al XX-lea;
- Să descriu mecanismele discursului pedagogic, publicistic și omiletic al părintelui Zaharia Boiu din perspectiva învățaturii creștine a Bisericii;
- Să demonstrez că motorul sau condiția esențială a eficienței persuasive în demersul educațional, publicistic și predicatorial este relația de comunicare interpersonală care se stabilește nu numai între dascăl și elev, între publicist și cititor, între predicator și credincioșii săi ci mai ales între instituțiile culturale și eclesiale.
- Să evidențiez poziția și importanța predicii marelui cărturar Zaharia Boiu în domeniul comunicării publice.

Metodologia de cercetare propusă

Propovăduirea Evangheliei Mântuitorului Hristos constituie o datorie esențială a slujirii preoțești. De mai bine de două milenii de creștinism, pentru slujitorii Bisericii de pretutindeni, predica a constituit instrumentul indispensabil în renașterea spirituală a creștinilor⁶. Aparent, prezentul demers științific nu aduce ceva nou, întrucât lucrează cu trecutul. Dacă pentru cei mai tineri, ilustrarea unor momente din istorie poate însemna ceva fără sens, nu același lucru poate fi valabil pentru cei aflați la senectute, căci trecutul este un cunoscut, poate un crâmpoi din propria lor viață. În studiul de față, voi încerca să refac, din propriile lor mărturisiri și fapte, portretul moral al vrednicului poet, profesor, publicist,

⁶ Cu atât mai mult în spațiul autohton, unde *predica românească a avut un rol important pentru apărarea Ortodoxiei și pentru dezvoltarea limbii și a culturii naționale* - Pr. Nicușor Beldiman, *Repere ale educației religio-morale în literatura omiletică și catehetică românească din secolul al XX-lea*, Editura Universității din București, 2017, p. 13.

apărător al limbii române⁷ și preot Zaharia Boiu, peste care, ani de-a rândul, parte din viața și opera sa nu înseamnă decât „produse de catalog”. Este o obligație morală de a identifica realizările, idealurile luminoase și aspirațiile umane care l-au călăuzit.

Astfel, îmi doresc să ofer comunității științifice un instrument complex asupra culturii teologico-omiletice românești din Transilvania sfârșitului de secol XIX și a începutului de secol XX, prin prisma produsului concret care o definește - **cartea**, depășind paradigma tradițională, definită prin termenul de „catalog de bibliotecă”, și ilustrând un **reper de comunicare și exercițiu omiletic** pentru cei care au misiunea transmiterii mesajului evanghelic lumii contemporane.

ISTORIA CERCETĂRII

Bibliografia (operă, studii, articole și referințe critice)

Bibliografia reprezentativă se regăsește, în mare parte, la Biblioteca Institutului Teologic *Andrei Șaguna* Sibiu, Arhiva Bibliotecii *ASTRA* Sibiu, Biblioteca Mitropoliei Ardealului Sibiu, Biblioteca Municipală *Zaharia Boiu* Sighișoara, ANR - Arhivele Naționale ale României - Sibiu.

I. DATE ISTORICE PRIVIND PERSONALITATEA LUI ZAHARIA BOIU (1834-1903)

I.1. Viața și activitatea lui Zaharia Boiu cf. Testamentului de familie

Zaharia Boiu s-a născut la data de 4 martie 1834, în Sighișoara, județul Mureș⁸, într-o casă modestă din cartierul Cornești, ca fiu al lui Zaharia și al Ioanei, născută Palusian, din Veneția inferioară⁹, fiind al treilea fiu dintre cei șase, numiți: Elena, Marinca, Zacharia, Dumitru, Maria, Ioanna, conform celor relatate în testamentul olograf al lui Zaharia Boiu senior. Zaharia Boiu jr. a făcut parte dintr-o familie de preoți.

⁷ Potrivit documentelor vremii, aflăm că *Zaharie Boiu, assesor consistorial, a predat (gratuit) limba română în cursul compl. În 1887/8 - în Anuarul școlii civile de fete cu internat și drept de publicitate a „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român” din Nagyszeben (Sibiiu) pe anul școlar 1910/11, XXV, publicat de Vasile Bologa (director), Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, Nagyszeben (Sibiiu), 1911, p. 40, și că Zaharia Boiu, asesor consistorial, a propus, în mod gratuit, limba română - în PROGRAMĂ școlii civile (private) de fete cu internat a Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român, în Sibiiu, pe anul școlastic 1887/8, publicată de Septimiu Albini (director), Tiparul Institutului tipografic, societate pe acțiuni, Sibiiu, 1888, p. 27.*

⁸ Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Dicționarul teologilor români*, Ed. Andreiana, Sibiu, 2014, pp. 78-79.

⁹ Dr. Eusebiu R. Roșca, *Monografia Institutului seminarial teologic-pedagogic „Andreian” al Arhidiecezei gr. or. române din Transilvania*, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, Sibiiu, 1911, p. 95.

I.1.1. Prima etapă a formării educației ca poet

Între anii 1841-1845, tânărul **Zaharia Boiu jr.** a învățat mai întâi la școala primară românească a Sighișoarei, avându-l ca învățător pe Nicolae Stan. Dovedind râvnă pentru carte, este înscris, în toamna anului 1846, la liceul săsesc din localitate. A fost unul dintre primii absolvenți ai „Gimnaziului evanghelic-luteran” din Sighișoara (1854), luându-și bacalaureatul ca al doilea în ordinea clasificării și primul la limbile de bază: latină, germană și greacă. Tânărul absolvent este întâiul român care absolvă acest examen la liceul săsesc din „Perla Târnavelor”, cum îl numea Nicolae Stan.

I.1.2. A doua etapă a formării profesionale și familiare: învățător

Situația modestă, cât și contextul în care se situa întreaga țară îl vor determina pe proaspătul absolvent Zaharia să se înscrie pe lista dascălilor. La Săcelele Brașovului, așezare cu veche școală, va desfășura o activitate remarcabilă, calitate recunoscută și susținută de Șaguna, care-i va schimba ulterior întreaga viață. Astfel, între **1855-1857**, Zaharia Boiu a urmat cursurile Seminarului pedagogico-teologic din Sibiu, perioadă în care dovedește și promite mult înaintea lui Șaguna, fapt care-l va determina pe ierarh să ofere câteva burse de studiu în străinătate. Astfel, în **1859**, primește o bursă pentru a urma studii de specializare la Universitatea din Leipzig (Lipsca), pentru completarea studiilor teologice, filosofice, pedagogice și, mai ales, pentru obținerea diplomei de profesor. Astfel, ajunge să aibă ca profesor de pedagogie pe Tuiskon Ziller (1817-1882)¹⁰, un ucenic al lui Johann Friedrich Herbart (1776-1841)¹¹.

I.1.3. A treia etapă a formării intelectuale - profesor, redactor, preot

Între 1861-1870: la întoarcerea din Leipzig, i se oferă dreptul de a fi *profesor titular*¹² la secția pedagogică a Institutului Diecezan din Sibiu.

Începând cu anul 1861, pentru Zaharia Boiu urmează ascensiunea profesională pe cele mai importante domenii: spiritual, cultural, publicistic. „Pare ucenicul complet al lui Șaguna, ceea ce impune ca el să fi studiat în contextul investiției făcute de acesta într-o generație

¹⁰ Ziller a fost un filosof și pedagog german. Dintre lucrările sale, amintim: *Introducere în pedagogia generală*, Leipzig, 1856; *Guvernul copiilor*, Leipzig, 1857; *Prelegeri pentru pedagogia generală*, Leipzig, 1876, 1884 etc.

¹¹ Potrivit lui Herbart, abilitățile nu au fost înnăscute, dar ar putea fi dobândite. Herbart a susținut ca profesorii să utilizeze următoarea metodologie: *Mai întâi, profesorul pregătește un subiect de interes pentru copii, apoi prezintă acest subiect, după care pune întrebări pentru fixarea noilor informații.*

¹² Cf. *Programa Institutului pedagogic-teologic al arhidiecezei ortodoxe române din Transilvania în Sibiu pentru anul scolastic 1884-85 publicat de I. Hannia, director și profesor, p. 27.*

întreagă, din care vor străluci zeci de «calfe» șaguniene duhovnicești și în «agrul» cultural, deopotrivă»¹³.

Vom da curs activităților pe care le-a întreprins Zaharia Boiu, din ceea ce a fost, este și va rămâne ca personalitate marcantă, tocmai pentru a înțelege și complexitatea acestuia în raport cu ceea ce înseamnă educație la momentul respectiv.

Între **1863-1865**, Zaharia Boiu este redactor al ziarului *Telegraful Român*;

Între **1865-1875** - catehet la *Liceul de Stat* din Sibiu;

În **1863** - membru onorar al *Reuniunii învățătorilor români din Dieceza Caransebeșului* (1871); preot-paroh în Sibiu-cetate¹⁴,

În **1867** - protoprezbiter al Sibiului;

Între **1870-1902** - „asesor consistorial” (consilier eparhial) al Arhiepiscopiei Sibiului;

Între **1877-1903** - membru corespondent al Academiei Române;

Între **1889-1896** - catehet al *Școlii civile de fete* a Asociației *Astra*¹⁵;

Între **1892-1895** - secretar I și redactor al revistei *Transilvania*¹⁶.

A fost membru în Sinodul eparhial al Sibiului și în Congresul Național Bisericesc al Mitropoliei Ardealului. La îndemnul lui Andrei Șaguna, a publicat mai multe manuale didactice pentru învățământul „poporal” românesc, volume de predici, studii de pedagogie, disertații la adunările generale ale ASTREI, cuvântări, schițe biografice, dări de seamă. Colaborează la periodicele: *Tribuna*, *Transilvania*, *Minerva*, *Foaia ilustrată*.

A fost unul dintre cei mari predicatori ai vremii. Contemporaneitatea i-a răsplătit eforturile omiletice, iar posteritatea l-a considerat un „vestitor blând și înțelept al Evangheliei, cuvântător ager și fala amvonului ortodox din Sibiu”. El a transmis această dragoste pentru școală, Biserică și țară, susținut fiind de familia sa. Dintre toți, se remarcă fiul Ioan Baptist Boiu, care i-a urmat vocația atât ca profesor, cât și ca preot.

¹³ Pr. conf. univ. dr. habil. Constantin Necula, pr. drd. Ioan-Remus Răsvan, *Cuvânt înainte la un Ogor al cuvintelor de Aur*, Pr. Zaharia Boiu, *Semințe din agrul lui Christos. Cuvântări bisericesti pe toate duminicile, prasnicele și sărbătorile de preste an, precum și la casuale bisericesti, publice și private, Cuvântări la Duminicile de preste an*, Tomul I, Tipariul tipografiei archidiecesane, Sibiu, 1898/Ed. Armanis, Sibiu, 2020, p. 8. Este sensul demersului propus de Părintele Mircea Păcurariu în volumul *Cărturari sibieni de altădată*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 2002, 736 pg. Amănunte despre activitatea de profesor a lui Zaharia Boiu, în vol. *Două sute de ani de învățământ teologic la Sibiu (1786-1986)*, Tiparul Tipografiei Eparhiale Sibiu, 1987, pp. 66-68, 73-79, 132-138, 277-279.

¹⁴ Ana Cosma, *Scriitori români mureșeni. Dicționar biobibliografic*: Biblioteca Județeană Mureș, Târgu-Mureș, 2000, p. 22.

¹⁵ Pr. Constantin Necula, Sorana Maier, *Școala Demnității Feminine. Școala Civilă de Fete a Asociațiunii*, Ed. Eikon, București, 2021, pp. 68-69, 71, 72, 74.

¹⁶ Fondul *Astra* II/4, Doc. 519/1893.

La data de **20 aprilie 1902**, Zaharia Boiu solicită pensionarea, iar la scurt timp primește răspunsul¹⁷.

Viața și activitatea lui Zaharia Boiu au avut ca imbold cuvintele Mitropolitului Andrei Șaguna: „Pe românii transilvăneni din adâncul lor somn să-i deștept și cu voie cătră tot ce e adevărat, plăcut și bun să-i atrag!”¹⁸ și „ca să fiu tuturor tată în înțelesul cel adevărat”¹⁹.

La vârsta de 69 de ani, Zaharia Boiu adoarme întru Domnul (6 noiembrie 1903), vestea morții fiind anunțată de familie²⁰. Acesta a fost înmormântat în cimitirul Bisericii din „Groapă”, Sibiu. Începând cu anul 2015, mormântul marelui predicator se află înscris pe Lista monumentelor istorice din județul Sibiu, cu codul LMI: **SB-IV-m-B-12606**.

II. OPERA PEDAGOGICĂ ȘI PUBLICISTICĂ A LUI ZAHARIA BOIU

II.6. Abcedariu pentru școlile populare române - 1862

Abcedarul lui Zaharia Boiu a fost scris cu litere chirilice și latine, fiind un „Îndreptar de predare”, bazat pe o concepție progresistă și având dublu scop. Cel dintâi, *predarea noțiunilor citit-scris*, iar cel de-al doilea, *familiarizarea elevilor cu noțiuni elementare ale disciplinelor* ce urmau a fi predate treptat, și anume: religia, limba maternă, aritmetica, geografia, istoria, științele naturii.

Abcedarul a circulat în 14 ediții, potrivit lui Onisifor Ghibu, sau în 15 ediții, potrivit lui Petru Șpan. Onisifor Ghibu, în lucrarea *Din istoria literaturii didactice românești*, apărută în Analele Academiei Române (1916), a analizat abecedarele și cărțile de citire ale lui Zaharia Boiu prin comparație cu cele apărute înainte și după ele²¹. Înainte de apariția Abecedarelor, în școli au fost folosite *bucoavnele*, cea mai veche lucrare de acest gen fiind tipărită în 1699 la Bălgrad (Alba Iulia); a urmat, la Cluj, în 1744, și apoi la Blaj, în 1777, 1823, 1838, 1845, 1847 și 1853 (scrisă în litere chirilice și latine); așadar, sunt cunoscute opt ediții, dintre care șase apărute în centrul religios și cultural al greco-catolicilor.

¹⁷ AOR, N. 4826 Plen, V/855-1902.

¹⁸ Nicolau Popea, *Archiepiscopul și Metropolitul Andreiu Baron de Șaguna*, Tipariul tipografiei arhiepiscopale, Sibiu, 1879, p. 41.

¹⁹ *Gazeta Transilvaniei*, 119, 24/12 februarie 1848, apud. Prof. Dr. Ciprian Streza, *Conștiință națională, unitate și emancipare în Transilvania*, în *RT*, Nr. 3, 2018, p. 100.

²⁰ Arhiva AOR, V. 855/1902.

²¹ Dr. Elena Macavei, *Zaharia Boiu și literatura didactică*, în *RT*, Serie Nouă, Anul XV (87), nr. 2, aprilie-iunie 2005, p. 122.

II.7. Manducere pentru învățători la întrebuițarea Abțdarului

Zaharia Boiu oferă, în același an al apariției *Abcdarului*, în 1862, primul manual de metodică, publicat de un autor român, numit *Manducere pentru învățători la întrebuițarea Abțdarului*²², scris cu alfabet de tranziție. A doua ediție a Manducerii a fost publicată în 1865. Acest manual are o perspectivă de ansamblu, întrucât autorul oferă îndrumări nu doar pentru predarea scrierii și citirii, ci mai ales „pentru toate obiectele de studiu care trebuie să fie reprezentate în cuprinsul abecedarului sau în orarul școlarilor din clasa I: religia, aritmetica, geografia, istoria, fizica și istoria naturii, cântarea și desenul”²³. În introducere se precizează că, pentru a-și atinge scopul său educativ în școala populară, abecedarul „va trebui să fie întocmit așa, ca să introducă (...) în toate obiectele de învățământ, prescrise aceleia”²⁴.

II.8. Carte de cetire pentru scólele populari române (partea I)

Încă din prefață, autorul expune concepția sa despre rolul unei cărți de citire: „aceasta trebuie să îi ofere elevului posibilitatea să dobândească cu ușurință în citire și scriere, **să învețe corect limba maternă, să reflecte asupra lucrurilor din jurul său și să-și dezvolte gândirea, să-și cultive imaginația și să o umple cu lucruri curate și demne, să-și alterneze cunoștințele**”²⁵ (despre țară și poporul său, despre alte țări și popoare, despre corpurile însuflețite, despre puterile naturii), să-și cultive și să-și înobileze inima.

II.9. Carte de cetire, Partea a II-a

Carte de cetire pentru scólele populari române greco-orientali, Partea a II-a (1869), cuprinde texte literare, noțiuni de geografie, istorie și cunoștințe despre natură. Dată fiind situația învățământului, cât și lipsa materialelor didactice din Transilvania, autorul este nevoit

²² Z. Boiu, *Manducere pentru învățători la întrebuițarea Abțdarului*, în tipografia diecesană, Sibiu, 1862, 94 pg.

²³ Toadere Rodica (Ianoș), *Educația în învățământul primar românesc din Transilvania la jumătatea secolului al XIX-lea (1850-1870)*, teză de doctorat, BCU Cluj, cota Teze 3491, p. 174.

²⁴ Z. Boiu, *op. cit.*, p. 9.

²⁵ „Toți pedagogii și bărbaiii de școală sunt de acord că cel dintâi obiect de învățământ, după doctrina religiei, trebuie să fie **limba maternă**. Și aceasta nu o afirmă ei din zel exagerat pentru naționalitatea lor, ci din cel mai simplu motiv al rațiunii, al praxeii. **În ce limbă vei vorbi cu școlarul, dacă nu în limba ce o știe el de la părinții săi, îndeosebi de la mama sa? Cum îi vei comunica învățătura ce voiești a-i da, din scris și citit, ba din toate obiectele de învățământ, dacă nu vei ști lega cunoștințele acestea de cunoștințele primitive [de bază] ce le aduce el din casa părintească.** Așadar, mijlocul cel neapărat [necesar] de lipsă pentru tot învățământul școlar este limba maternă a școlarului. Principiul acesta are aceeași valoare pentru școlile de băieți și de fete; și cine ar desconsidera principiul acesta, ar lucra, cu voie ori fără voie, nu la prosperarea, ci la înapoierea și distrugerea școlii”, Z. Boiu, *Limba maternă în școlile noastre de fete*, în *Transilvania*, Anul XXIV, Nr. 2, 1893, pp. 33-37 în vol. *Zaharia Boiu - publicistul cultural: antologie de articole*, editori: Pr. conf. univ. dr. habil. Constantin Necula și pr. drd. Ioan-Remus Răsvan, Ed. Armanis, Sibiu, 2021, p. 72.

să trimită la tipar, în anul 1869, jumătate din prezentul manual, sub forma a patru manuale²⁶. În următorii ani, Cartea de cetire este reeditată în întregime, iar numărul paginilor variază de la o ediție la alta (9 ediții, în total). Cartea rămâne un adevărat monument de cultură peste veacuri, fiind bine documentată, lucru cu care ne obișnuiește Zaharia Boiu, cercul de autori prezentați fiind în egală măsură germani (Stöber, Campe, Engel, Hebel, Schuster, Richter, Schmid, Herder, Lessing, Bumüller, Krummacher), și români (Alecsandri, Sion, Eliade, Marchiș, Nicolau Istrati, Gheorghe Tăutu, Mureșanu, Donici, Cipariu, Bolliac, Asachi, Borcia, Anton Pann, Dăscălescu).

II.10. Elemente de geografie pentru școlile populare române greco-orientale (1869)

Zaharia Boiu continuă educația națională, consacrand un manual exclusiv descrierii geografice a țării noastre, intitulat *Elemente de geografie pentru școlile populare române greco-orientale*²⁷. A fost primul manual de geografie scris în limba română, respectând principiile pedagogice specifice vremii și adaptat vârstei și cunoștințelor necesare elevilor din ciclul primar.

II.12. Elemente de istoria naturii și fizica pentru școlile populare române greco-orientale (1869)

Un alt manual publicat de Zaharia Boiu, tot în anul 1869, poartă numele de *Elemente de istoria naturii și fizica*²⁸. De îndată ce răsfoim manualul, se poate observa că „Zaharia Boiu rămâne fidel principiilor sale, de a face educație morală înaintea educației intelectuale, astfel încât, așa cum sugerează pe tot parcursul cărții, va pune în evidență minunile creației dumnezeiești”²⁹.

²⁶ Cărticica aceasta, împreună cu alte trei cărticele, care cuprind elemente de geografie, istoria și cunoștința naturii, după planul original al autorului, era să formeze partea a doua a Cărții de cetire, a căreia Parte primă am redat în anul 1865 și astfel se încheie acea trilogie pentru învățarea limbii materne și a cunoștințelor real neapărat trebuincioase, ce începusem încă la anul 1862 cu redarea unui Abecedar - Z. Boiu, *Carte de cetire pentru școlile populare române greco-orientale*, Partea a doua, Editura și tipariul tipografiei archidieceșane, 1869, Sabiu, f.p.

²⁷ *Idem*, *Elemente de Geografie pentru școlile populare române greco-orientale*, Editura și Tipariul Tipografiei Archidieceșane, Sibiu, 1869, 284 pg.

²⁸ *Idem*, *Elemente de istoria naturii și fizica pentru școlile populare române greco-orientale*, Editura și tipariul tipografiei archidieceșane, Sabiu, 1869.

²⁹ Toadere Rodica (Ianoș), *op. cit.*, p. 301.

III. ZAHARIA BOIU - PUBLICISTUL CULTURAL

Zaharia Boiu s-a remarcat și în viața publicistică, fiind redactor al ziarului *Telegraful Român* (1863-1865) și al revistei *Transilvania* (1892-1896), de asemenea fiind și membru al Comitetului central al Asociațiunii Astra. De altfel, în anul 1877, Boiu devine membru corespondent al Academiei Române.

Trebuie menționat că, în paginile revistei *Transilvania*, încă de la înființarea societății Literare Române, s-au scris periodic articole care prezentau informații referitoare la activitatea Academiei Române³⁰ (Cf. **Anexei 1**), sarcină pe care și-a asumat-o și Boiu, ale cărui preocupări au cuprins nu doar alcătuirea de manuale didactice și pedagogice, ci și cele 37 de studii publicate în revistă (1892-1896), în care a abordat o varietate de subiecte.

Între principalele teme abordate se numără și cuvântul la „Aniversarea 80 a Domnului **George Barițiu**”³¹ (cf. **Anexei 3**), cuvântul la „Jubileul Mitropolitului Silvestru al Bucovinei”³² (cf. **Anexei 4**) etc. Boiu scrie la *Transilvania* mai ales între 1892-1896. Sunt patru ani rodnici, în care nu scrie numai articole de fond, ci și o serie de notițe culturale despre adunări ori medalioane despre personalități pe care le cunoscuse, precum: poetul și literatul **George Sion**³³, membru al Academiei Române, trecut le cele veșnice pe data de 2 octombrie 1892: „Ziarele de dincolo și anunțurile de jale ale onorabilei familii ne aduc trista novelă [știre] că iubitul nostru poet și literat, vechiul membru al Academiei Române, nobilul patriot George Sion, a încheiat viața sa pământească la 1 octombrie a. c., în etate de 71 de ani”³⁴ (cf. **Anexei 5**); a „**Mitropolitului Dr. Ioan Vancea**”³⁵: „Trece pentru marginile unei foi literare a da cititorilor săi un tablou complet al activității venerabilului arhiereu pe terenul bisericesc, care este propriul și primul lui teren; dar acesta nici că e de lipsă, căci toate foile noastre, fără deosebire, au adus articole scrise cu căldură asupra mănoasei activități a bunului păstor pe toate terenurile vieții spirituale omenești. De aceea, conform problemei acestei foi, ne vom mărgini pe lângă amintirea meritelor ce și le-a câștigat fericitul arhipăstor pentru

³⁰ Nicoară Mihali, *Transilvania, revista unui ideal*, Ed. Cetatea Romei, Baia Sprie, 2020, p. 37.

³¹ Z. Boiu, *Aniversarea 80 a dlui George Barițiu*, în *Transilvania*, An XXIII, Nr. 6 (1892), pp. 161-164.

³² *Idem*, *Jubileul mitropolitului Silvestru al Bucovinei*, în *Transilvania*, An XXIV, Nr. 8 (1893), pp. 226-233.

³³ *Idem*, *George Sion*, în *Transilvania*, An XXIII, Nr. 11 (1892), pp. 353-356.

³⁴ *Ibidem*, p. 353.

³⁵ Z. Boiu, *Mitropolitul Dr. Ioan Vancea*, în *Transilvania*, An XXIII, Nr. 9 (1892), pp. 280-282.

literatura și, peste tot, pentru cultura poporului nostru, merite prea de ajuns a pune și a conserva numele lui între ale celor mai buni fii ai poporului român”³⁶ (cf. **Anexei 6**).

IV. OPERA OMILETICĂ

IV.1. Preliminarii. Predica lui Zaharia Boiu în contextul omiletic din Ardeal

Crescut într-o familie de preoți și fidel ierarhului Andrei Șaguna, dobândind putere și har în lucrarea și misiunea Bisericii românești a sfârșitului de sec. XIX și începutului de sec. XX, tânărul Zaharia Boiu sau *Eugen Silvan*, cum adesea se semna, înțelege cele spuse de Sf. Apostol Pavel corintenilor și crede, la rândul său, în mandatul sfânt încredințat lui spre păstorire, având ca fundament al propovăduirii *cuvântul cel revelat al Sfintei Scripturi* și ca model al slujirii Bisericii pe Însuși Mântuitorul Iisus Hristos. Dovadă stau numeroasele sale predici, rostite și cuprinse în trei mari volume (opuri), cu titlul SEMINȚE DIN AGRUL LUI CHRISTOS, predici bogate din punct de vedere dogmatic, moral și social³⁷.

Posteritatea l-a considerat un „vestitor blând și înțelept al Evangheliei, cuvântător ager și fala amvonului ortodox din Sibiu”, în timp ce renumitul teolog Dumitru Stăniloae mărturisea că: „Predicile lui Zaharia Boiu sunt lucrute temeinic și vădesc o cultură teologică de admirat pentru vremea lui [...]; trebuie să admirăm erudiția sa teologică și puterea lui de cugetare, chiar dacă am descoperi în ea influența scolasticismului, astăzi depășit în teologia ortodoxă, dar atunci dominant”³⁸.

Bineînțeles, trebuie adăugat și faptul că Boiu a activat într-o perioadă istorică extrem de tensionată pentru poporul român și pentru credința sa ortodoxă, cu numeroase opreliști și abuzuri din partea Imperiului Austro-Ungar, constituit în 1867. În acest sens, ÎPS Antonie, Mitropolitul Ardealului, lămurește situația ostilă existentă atunci, afirmând că: „veacurile de luptă în Biserică a fost uneori singura tribună a cuvântului, ca și situațiile de limită în care era dusă lupta, au impus o predică militantă, patriotică, spre a fi cât mai convingătoare”³⁹, *nuanță omiletico-publicistică* pe care o regăsim din plin și la Boiu. La aceasta se adaugă și inevitabila rivalitate confesională existentă în Transilvania, după cum afirmă pr. Nicușor Beldiman:

³⁶ *Ibidem*, p. 280.

³⁷ Pr. prof. Sebastian Șebu, *Propovăduirea Evangheliei în Biserica română din Transilvania*, în *Contribuții transilvănene la teologia ortodoxă*, Tiparul Tipografiei Eparhiale Sibiu, 1988, p. 198.

³⁸ Pr. Dumitru Stăniloae, *Zaharie Boiu și Nicolae Cristea - doi luptători din vremuri grele*, TR, Anul LXXXII, nr. 50 din 25 nov. 1934, în *Cultură și duhovnicie. Articole publicate în Telegraful Român (1930-1936)*, *Opere complete*, vol. 1, Ed. Basilica, București, 2012, p. 567.

³⁹ ÎPS Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului, *Cuvânt înainte*, în *Contribuții transilvănene la teologia ortodoxă*, Tiparul Tipografiei Eparhiale Sibiu, 1988, p. 18.

„Activitatea predicatorială a fost mai mult cultivată în Ardeal, datorită vecinătății Bisericii protestante în care, precum se știe, simplificările liturgice i-au lăsat predicii locul central, existând o adevărată competiție misionară materializată prin rostirea unor predici bine întocmite, care au fost publicate în revistele vremii și în volume de predici”⁴⁰.

Prin munca sa la *tribuna bisericească* - după cum numea Tertulian amvonul⁴¹ - și la catedră ca profesor de „Omiletică” (1861-1870) la Institutul seminarial teologic-pedagogic „Andreian”, va rămâne în istoria Bisericii din Transilvania drept unul dintre cei mai aleși propovăduitori. Modul lui de gândire avea să fie apreciat peste veacuri, într-un studiu special dedicat de părintele Acad. Mircea Păcurariu: „*Totdeauna lucrul tău/Să-l începi cu Dumnezeu/Unde-i El cu darul Său/Nici un lucru nu e greu* - versuri care ne înfățișează pe tânărul [în]crezător în Dumnezeu, pe tânărul cu nădejdea în Dumnezeu și pe bărbatul care nu se poticnește la cea mai mică piedică ce i se pune în drum”⁴².

Părintele Zaharia Boiu s-a raportat mereu la Sfânta Scriptură, la Sfânta Tradiție⁴³ și la textele liturgice, contextualizându-le evenimentelor prezente fie în Biserică, fie în alte situații, la praznice, sărbători și înmormântări, lucru pe care-l vom descoperi pe parcursul studiului nostru, în numeroasele sale cuvântări rostite de la amvonul Bisericii Sibiu-cetate, unde era preot paroh, dar și în diferitele ocazii și evenimente unde a fost invitat ca protopop sau ca asesor eparhial.

De-a lungul timpului, el a fost numit „fala amvonului ardelean”, însă l-am putea numi, pe drept cuvânt, și „Gură de Aur al Transilvaniei”, pentru că atunci când s-a hotărât marele „Andrieu” să împartă puterea cu consilierii săi, Boiu a fost unul dintre cei dintâi chemat să lucreze alături de el. Șaguna cunoștea calitățile lui morale și intelectuale, cunoștea zelul lui, dragostea lui către Biserică, alipirea lui către sfintele așezăminte bisericești și, mai presus de toate, hărnicia lui.

IV.2. Izvoare de inspirație: Sfânta Scriptură

Zaharia Boiu rămâne mereu ancorat în Sfânta Scriptură. Scopul său fiind acela nu doar de a-i sensibiliza pe credincioși în credință, pentru că ar rămâne doar la stadiul de exaltați

⁴⁰ Pr. Nicușor Beldiman, *op. cit.*, p. 13.

⁴¹ Pr. Lucian Vasile Petroaia, *Lex orandi. Studii de teologie liturgică*, Ed. Universității Alexandru Ioan Cuza din Iași, 2021, p. 252.

⁴² Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Scurtă istorie a vieții bisericești a Sibiului până la începutul secolului al XX-lea*, în *RT*, Serie Nouă, Anul XVI (88), Nr. 2, apr.-iun. 2006, p. 43.

⁴³ *Sfânta Tradiție este legământul solemn al teologului la sfârșitul studiilor, al preotului la începutul misiunii, al arhierului în pragul hirotoniei* - Valeriu Anania, *Din spumele mării (Pagini despre religie și cultură)*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1995, p. 44.

religioși, ci de-ai convinge mereu pe aceștia, prin cuvânt, că Hristos este Cuvântul. Autorul ținea cont de auditoriu, dovadă fiind argumentele morale pe care le folosea, modelele biblice, situațiile multiple din care își construia predica. Pentru a oferi un îndreptar de viețuire creștină, de pildă, la Praznicul Întâmpinării Domnului, el pune întrebarea retorică:

- „Dar cine e bătrânul acela venerabil, care a intrat în biserică și urmărește toți pașii Mariei cu Pruncul Iisus în brațe?”⁴⁴. Și tot el răspunde:
- „Este *Simeon*, pe care Biserica, spre deosebire de alții cu același nume, îl numește *Dreptul Simeon*, om, într-adevăr, drept și temător de Dumnezeu, care încă aștepta mântuirea lui Israel, și Duhul Sfânt era întru dânsul. Și era promis lui de la Duhul Sfânt că nu va gusta moarte, până nu va vedea pe Hristos Domnul”⁴⁵.

În discursul său, predicatorul urmărește a-i schimba lăuntric pe credincioși și de a se apropia tot mai mult de Dumnezeu. În vederea atingerii acestui scop, Boiu ne spune care este primul pas pe care l-a făcut însăși familia sfântă cu Pruncul: „Au venit cu Duhul în biserică”⁴⁶.

Ce urmează? Binecuvântarea primită de la *Dreptul Simeon*, primitorul de Dumnezeu: „...și luând Pruncul în brațele sale, a binecuvântat pe Dumnezeu și a zis: *Acum slobozește pe robul Tău, Stăpâne, după cuvântul Tău cu pace: că văzură ochii mei mântuirea Ta, care ai gătit-o înaintea feței tuturor popoarelor, luminează spre descoperirea neamurilor și mărirea poporului Tău Israel. (...) Iar Simeon i-a binecuvântat pe ei și a zis către Maria: Iată, Acesta este pus spre căderea și sculara multora întru Israel și ca un semn care va stârni împotriviri. Și prin sufletul tău va trece sabie, ca să se descopere de la multe inimi cugetele*”⁴⁷.

Trebuie să recunoaștem că argumentele scripturistice de mai sus evidențiază o pregătire temeinică a oratorului, dar în același timp putem intui și dorința acestuia de a nu dezamăgi și de a-i include pe toți credincioșii de toate vârstele la mesajul pe care dorea să-l transmită în duminicile și sărbătorile de peste an: „Toți, fără deosebire, bătrâni și tineri, bărbați și femei, toți, până la unul, ne-am abătut mai mult sau mai puțin din calea voii lui Dumnezeu - singura cale mântuitoare: toți am rătăcit mai mult sau mai puțin într-una sau într-alta sau în toate; toți ne putem asemăna unor bolnavi, ne putem asemăna slăbănogului din

⁴⁴ Z. Boiu, *Semințe din agrul lui Christos, Cuvântări bisericesci pe toate duminicile, praznicile și sărbătorile de preste an, precum și la casuale bisericesci, publice și private, Cuvântări la praznicile și sărbătorile de preste an, precum și la casuale bisericesci*, Tomul II, Tipariul tipografiei arhiepiscopale, Sibiu, 1899/Ed. Armanis, Sibiu, 2021, p. 150.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ *Ibidem*.

Evanghelia de astăzi. Bisericii însă i s-a făcut milă de noi: ea ne-a luat în brațele sale cele iubitoare, ca cei patru pe slăbănogul, și vrea să ne ducă la Hristos. Nimic nu se cere de la noi decât pocăință, pocăință din inimă; pentru prețul acesta atât de mic, dar *numai* pentru acesta, pentru niciunul altul din lume, ne primește Domnul și pe noi. Sunt însă atâtea mulțimi de popor - atâtea griji, deșertăciuni și ispite lumești care ne opresc de nu putem străbate la Dânsul. Să nu disperăm: credința cea tare ne va arăta calea, ne va învăța să spargem acoperământul casei și, totuși, să ajungem la ținta dorită”⁴⁸.

IV.5. Slujirea omiletică a părintelui Zaharia Boiu. Ethosul propovăduirii

Întreg discursul religios al părintelui este susținut de exemplificări, de pilde și parabole, care au trecere la ascultători, acestea fixând învățăturile prezentate. Literatura pedagogică, omiletică și catehetică a lui Boiu dispune de șapte momente logico-psihologice specifice oratoriei sacre, momente care se regăsesc în planul unei predici: **textul, formula de adresare, introducerea, anunțarea temei, împărtășirea temei, tratarea temei, încheierea.**

IV.5.1. Valoarea rugăciunii în viața creștină după texte ale propovăduirii lui Zaharia Boiu

La o analiză atentă a textelor sale din *Semințe...*, se pot observa două lucruri interesante și definerii - talentul de povestitor și abilitatea de-a *îmbrăca*, practic, predicile în *hainele* rugăciunii. Despre Boiu putem spune că nu predică, ci că se *roagă omiletic*, el nu expune niște situații, ci le prezintă într-o manieră literar-teologică. Nefiind un elitist, abordând teme și persoane de la cele mai înalte ranguri (Sfântul Andrei Saguna, George Barițiu etc.) până la cele mai mici (o tânără mireasă, un pădurar asasinat etc.), Boiu nu expune pentru a fi citit cu dicționarul de teologie în față, ci într-o simplitate debordantă, dovedindu-și nu doar vasta cultură asupra evenimentelor trecute sau prezente, ci și tehnicile prin care reușește să ajungă la inima omului.

⁴⁸ Z. Boiu, *Semințe din agrul lui Christos, Cuvântări bisericesti pe toate duminicile, prasnicele și sărbătorile de preste an, precum și la casuale bisericesti, publice și private, Cuvântări la Duminicile pe preste an*, Tomul I, Tipariul tipografiei arhidiecezane, Sibiu, 1898/Ed. Armanis, Sibiu, 2020, p. 80.

V. PREDICI LA DUMINICILE DE PESTE AN

În cele ce urmează, vom vedea cum trebuie pregătit *mesajul*, pentru ca acesta să fie transmis cu credincioșie, claritate și sensibilitate față de ascultători, prin prisma predicilor lui Boiu. Întrucât pregătirea unui mesaj presupune îndeplinirea unor lucruri specifice, pe care, din dorința de claritate, le prezentăm sub forma unor pași făcuți cu atenție în cele 56 de predici din tomul I, *Semințe din agrul lui Christos*, oferind o schiță care să cuprindă punctele principale și cele secundare. Fiecărei schițe de predici îi aparține un *citat biblic, un imn sau text liturgic* sugestiv și în tematică cu predica zilei. Astfel, se poate dezvolta fiecare punct din schiță și ancora într-o anumită parte din text, stabilind legăturile lui cu textul biblic, explicându-l, ilustrându-l și aplicându-l. Vom observa că, în toate predicile, autorul scrie introducerea mesajului într-un stil adecvat, redă evanghelia zilei, extrage ideile (tema, cuvintele-cheie etc.), stabilind legăturile potrivite; explică, demonstrează prin exemple, oferă concluzia mesajului, hotărând, după caz și necesitatea provocării la rugăciune (cf. pericopei zilei) a ascultătorilor săi. Ceea ce vom prezenta nu este „singurul mod de a pregăti o predică, dar este o *modalitate* prin care vom *reduce* posibilitățile de a produce mesaje inexacte față de textul biblic, neclare și insensibile față de biserică. Nu spun: *urmează acest tipar, fă acești pași și vei avea succes*”⁴⁹. Ci doar încurajăm ca în această lucrare a propovăduirii Cuvântului lui Dumnezeu, și în slujba Cuvântului, să nu primim predicile sale doar ca surse de inspirație a vremii, ci mai ales de revelație a lui Dumnezeu în slujba Bisericii.

VI. CONCLUZII

„Trecutul este prezentul oamenilor de odinioară. Cunoașterea trecutului ne arată calea viitorului. Această maximă nu numai individului, ci mai vârtos societății îi impune datoria de a ține prezentul în contact neîntrerupt cu trecutul, pentru ca din combinarea amândurora să poată afla cheia viitorului, ba pe cât depinde de om, să poată conlucra chiar la crearea viitorului”⁵⁰, ne spune autorul studiat.

Scopul demersului științific a pornit de la dorința reconstituirii unui corpus național de izvoare vechi, pentru prima dată în istoria omileticii românești, cu atât mai mult cu cât

⁴⁹ Greg Scharf, *Pregătiți pentru a predica: conlucrători cu Dumnezeu în predicarea cuvântului*, trad. de Dinu Moga, Ed. Universității Emanuel din Oradea, 2008, pp. 127-129.

⁵⁰ Zaharia Boiu - *Publicistul cultural: antologie de articole...*, p. 69.

programul de față, început la Sibiu, numit *Recuperarea memoriei amvonului ardelean*, continuă seria volumelor anterioare:

Preotul Nicolae Stinghe, Predici comemorative - recuperări după manuscrise, Ed. InfoArt Media, Sibiu, 2012, 138 p.

Pr. Dumitru Belu. Curs de Omiletică. Momente din istoria predicii. Teoria Predicii, Ed. InfoArt Media/Ed. Andreiana, Sibiu, 2012, 683 p.

Pr. Dumitru Belu. Chemări la slujire. Ed. InfoArt Media/Ed. Andreiana, Sibiu, 2012, 333 p.

Pr. Dumitru Belu. Din domeniul Omileticii. Ed. InfoArt Media/Ed. Andreiana, Sibiu, 2012, 423 p.

Prof. Univ. Dr. Mircea Tomuș (coord./ed.), *Romulus Cândeș, Studii de Istorie Bisericească Universală*, Ed. Academiei Române, București, 2016, două volume etc. - adresate preoților, teologilor și absolvenților de teologie și, într-un orizont mai larg, credincioșilor Bisericii. Cu alte cuvinte, scopul a fost acela de a identifica și explica geneza preocupărilor lui Zaharia Boiu, precum și aspectele cele mai importante ale activității sale personale și, mai ales, profesionale. Acest tip de abordare, referitoare la personalitatea părintelui Zaharia Boiu, au reprezentat elementele de noutate ale prezentei teze.

Opera sa este de referință în cadrul educațional, publicistic și de actualitate în mediul eclezial. Fiecare omilie rostită scoate în evidență *taina cuvântului lui Dumnezeu, Adevărul*. Rolul ei este de a extrage sensul duhovnicesc al învățăturilor de credință pentru fiecare generație de creștini. Orice interpretare pe care autorul o aduce în mărturisirea cuvântului revelat este ancorată în exigențele hermeneutice, iar exprimarea pedagogică, publicistică și teologică a doctrinei este una academică. Zaharia Boiu, „fala amvonului ardelean”, după cum era caracterizat, rămâne o emblemă, unic prin scris, și aceasta se datorează următoarelor criterii:

- modul său de a selecta informațiile și de a le transmite;
- prezentarea informațiilor, adaptată elevilor ciclului primar;
- accesibilitatea (definițiile, clasificările, enumerările);
- conținutul lecțiilor este atrăgător, menit să cultive sentimente nobile în caracterul copiilor (pentru a-i familiariza cu mediul școlar și cu un model creștin de comportament, autorul oferă elevilor scurte povestiri, poezii și sentințe).
- Nivel științifico-cultural elevat; arie extinsă a cunoștințelor;
- Selecție, concizie, rigoare, expresivitate;

- Armonizarea informativului cu formativul;
- Îmbinarea logicii inductive, deductive, analogice;
- Respectarea principiilor didactice: nivel cultural-științific elevat, participarea conștientă și activă, intuiția, accesibilitatea, sistematizarea, temeinicia, legătura dintre teorie și practică;
- Reies metodele didactice: explicarea, demonstrarea, povestirea, descrierea, observarea, euristica (învățarea prin descoperire), dialogul imaginar;
- Facilitarea învățării elevilor din școala primară prin definiții clasice, inteligibile, clasificări riguroase, exemplificări sugestive, ilustrări cu poezii, povestiri, alegorii, parabole, maxime, psalmi.
- Stilul didactic: direct, elegant, sugestiv, atractiv și captivant. Atractivitatea textelor este generată de frumusețea conținutului, de logica impecabilă, de umor și fină ironie.
- Predicile rostite public sau cu diferite ocazii nu sunt doar niște propoziții învățate pe dinafară, ci sunt experiențe trăite de autor și auditoriu de-a lungul anilor, alcătuind un „corp organic de cuvântări bisericești pentru toată viața religioasă a unei comunități bisericești”⁵¹.

Un predicator precum Boiu poate fi „reînviat” pentru credincioșii de astăzi numai dacă încercăm să pătrundem în felul lui de gândire. Acest lucru mi l-am asumat încă de la începutul cercetării, sub forma editării și stilizării celor trei tomuri ale operei sale, intitulată *Semințe din agrul lui Christos*, într-un **convolut** (*Opere I*, 2022).

Perspectivă ale cercetării

Conștient că doar asumându-ne toată tradiția școlii și încercând să ne-o însușim, poate că înțelegem mai bine nu doar prezentul, cât și standardul de la care să pornim și să punem în valoare personalitățile care au marcat și ne-au demonstrat care sunt adevăratele valori ale istoriei, culturii și credinței poporului transilvănean. „Era modul lor de a sluji înainte de slujire, de a se forma pentru slujire, pe care o vesteau printr-o muncă asiduă”⁵². Prin această cercetare, „socotim că ne continuăm munca de punere în valoare a celor care au făcut din

⁵¹ Z. Boiu, *Semințe din agrul lui Hristos, Cuvântări bisericesci pe toate duminicile, prasnicele și sărbătorile de preste an, precum și la casuale bisericesci, publice și private, Cuvântări bisericesci la înmormântări, parastase și alte festivități funebre*, Tomul III, Tipariul tipografiei archidieceșane, Sibiu, 1899/Ed. Armanis, Sibiu, 2022, p. 13.

⁵² Zaharia Boiu - *Publicistul cultural: antologie de articole...*, p. 10.

teologia ortodoxă transilvană un avanpost de dinamică pastorală și educațională, al cărui rezultat se simte încă în duhul ardelean al Ortodoxiei”⁵³.

Da, niciodată nu va fi „descoperit” total un lucru, o situație, o informație, întrucât știu că pot găsi un document astăzi, într-o arhivă, mâine mai găsesc unul, la Leipzig etc. Iar lucrurile se petrec precum într-un puzzle; găsesc câteva piese, iar dacă am înțelepciune, pricepere, răbdare și erudiție, le pun în locurile lor potrivite, putând astfel să-mi imaginez tabloul general, cu toată obiectivitatea care mi se impune.

Acest lucru îl avem în vedere prin constituirea celui de-al doilea volum: Opere II - format din: *Manuducerea, Cărțile de citire pentru școlile populare române (I, II), Elemente de geografia pentru școlile populare române greco-orientale (1869), Elemente de istoria patriotică și universală pentru școlile române orientale, Elemente de istoria naturii și fizică pentru școlile române greco-orientale (1869)*. Toate însă cu ajutorul lui Dumnezeu. Căci nici știința nemăsurată, dacă îți conferă o stare de orgoliu, nu este bună. Cei care au ajuns la multă știință și cred că prin aceasta stăpânesc universul, se înșală, pentru că așa este datul firii: omul știe foarte multe, dar adevărul absolut și fundamental îl știe numai Ființa Supremă. Noi, oamenii, trebuie să ne mulțumim cu adevăruri relative, trunchiate. Dar aceasta nu înseamnă că nu trebuie să le căutăm, ci chiar să le căutăm permanent, să îmbunătățim viața noastră și a celor din jur prin orice descoperire îngăduită de Dumnezeu.

VII. ANEXE

Capitolul VII cuprinde 24 de anexe, respectiv o serie de notițe culturale scrise de Zaharia Boiu, despre adunări ori personalități precum: ACADEMIA ROMÂNĂ. DISERTAȚIE CITITĂ ÎN ADUNAREA GENERALĂ A ASOCIAȚIEI TRANSILVANE, CE S-A ȚINUT LA HAȚEG, LA 4/16 AUGUST 1891; ANIVERSAREA 80 A DLUI GEORGE BARIȚIU, JUBILEUL MITROPOLITULUI SILVESTRU AL BUCOVINEI, MITROPOLITUL DR. IOAN VANCEA, LA PARASTASUL CELEBRAT DE ASOCIAȚIA TRANSILVANĂ PENTRU MITROPOLITUL ANDREI BARON DE ȘAGUNA, CA PRIMUL SĂU PREȘEDINTE, etc.

⁵³ *Ibidem*.

BIBLIOGRAFIE:

Izvoare

1. *Biblia* sau *Sfânta Scriptură*, tipărită sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu aprobarea Sfântului Sinod, EIBMBOR, București, 2005.

Opere filocalice

1. *Filocalia sfințelor nevoițe ale desăvârșirii sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși*, trad., introd. și note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, vol. 2, EIBMBOR, București, 2008.
2. *Filocalia sau culegere din Scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși*, trad., introd. și note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, vol. VII, EIBMBOR, București, 1977.

Opere patristice

1. *Despre preoție - Sfântul Ioan Gură de Aur, Sfântul Grigorie din Nazianz, Sfântul Efrem Sirul*, Trad. introducere și note de Pr. Dumitru Fecioru, Ed. Sophia, București, 2004.
2. **Sf. Gherman I**, Arhiepiscopul Constantinopolului, *Tâlcuirea Sfintei Liturghii*, Trad. și note de Pr. Prof. Nicolae Petrescu, Ed. Mitropolia Olteniei, Craiova, 2005.
3. **Sf. Grigorie de Nazianz**, *Apologie despre fugă*, cap. 25. trad. de Pr. C. Teofil, în *M.B.*, XXXII, nr. 4-6 (1982).
4. **Sf. Ioan Gură de Aur**, *Predici la Duminici și Sărbători*, trad. de Melchisedec, Episcopul de Roman, Ediția a II-a, revăzută, Ed. Bunavestire, Bacău, 2005.
5. **Idem**, *Cuvântări la praznice împărătești*, trad. de Dumitru Fecioru, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1942.
6. **Idem**, *Omiliile la Postul Mare*, Comorile Pustiei 19, Versiune românească îmbunătățită pornind de la ediția tradusă și îngrijită de Episcopul Roman Melchisedec (1893), colecție îngrijită de Ignatie monahul, Ed. Anastasia, București, 1997.

7. **Idem**, *Omilii la Matei*, traducere, introducere, indici și note de Dumitru Fecioru, în PSB, 23, EIBMBOR, București, 1994.
8. **Idem**, *Scrieri* (Partea întâia), *Omilii la Facere (I)*, traducere, introducere și note de Dumitru Fecioru, PSB, 21, EIBMBOR, București, 1987.
9. **Sf. Maxim Mărturisitorul**, *Scrieri și Epistole hristologice și duhovnicești*, în *Scrieri*, Partea a doua, trad. din grecește, introducere și note de pr. prof. Dumitru Stăniloae, EIBMBOR, București, 1990.
10. **Sf. Vasile cel Mare**, *Împotriva lui Eunomie (expunere a credinței niceene)*, trad. și note de Ieromonah Lavrentie Carp, Ed. Crigarux, Piatra-Neamț, 2007.
11. **Idem**, *Scrieri*. Partea întâia, *Omilii la Hexaemeron*, *Omilii la Psalmi*, *Omilii și cuvântări*, trad. de Pr. Dumitru Fecioru, PSB 17, EIBMBOR, București, 1986.

Lucrări personale

a. Volume:

1. **Boiu**, Zacharia, *Abcdariu pentru scoalele populare-române*, în tipografia diecesană, Sibiu, 1862.
2. **Idem**, *Abcdariu pentru scólele populare române*, în tipografia archidiecesana, Sabiiu, Edițiunea a patra înmulțită și îndreptată, 1864.
3. **Idem**, *Manuducere pentru învățători la întrebuițarea Abđdariului*, Tipografia diecesană, Sibiiu, 1862.
4. **Idem**, *Elemente de Geografia pentru scólele populari române greco-orientali*, Editura și tiparul tipografiei archidiecesane, Sibiu, 1869.
5. **Idem**, *Elemente de istoria naturii și fizică pentru scolele populari române greco-orientali*, Editura și tipariul tipografiei arhidiecesane, Sibiu, 1869.
6. **Idem**, *Frunze de laur. Poesii eroice din anii 1877-1878*, ed. Ioan Baptist Boiu, Tiparul tipografiei archidiecesane, Sibiiu, 1904.
7. **Idem**, *Semințe din agrul lui Christos. Cuvântări bisericesci pe tôte duminicile, prasnicele și sərbătorile de preste an, precum și la casuale bisericesci, publice și private, Cuvântări bisericesci la immormântări, parastase și alte festivități funebreale*, Tomul III, Tipariul tipografiei archidiecesane, Sibiiu, 1889.

8. **Idem**, *Carte de cetire pentru scólele poporali române greco-orientali, partea antà'i'a*, Sabiiu, edtiunea a patr'a înmultită și revediuță, editura și tipariul tipografiei arhidiecesane, 1871.
9. **Idem**, *Carte de cetire pentru scólele populari române greco-orientali, partea a dóu'a*, Sabiiu, Editura și tipariul tipografiei arhidiecesane, 1869.

b. Studii/articole:

1. **Boiu**, Zacharia, *Clasa de mijlocu a poporului nostru*, în *Transilvania*, Anul XXV, Nr. 5, 1894.
2. **Idem**, *Esamenele la Scola Civilă de Fete a Asociațiunei*, în *Transilvania*, Anul XXV, Nr. 7, 1894.
3. **Idem**, *În ajunulu Adunărei Generale din Năseudu*, în: *Transilvania*, Anul XXIV, Nr. 10, 1893.
4. **Idem**, *Un document istoric de la 1784*, în *Transilvania*, Anul XXVI, Nr. 4, 1895.
5. **Idem**, *Aniversarea 80. a dlui George Barițiu*, în *Transilvania*, Anul XXIII, Nr. 6, 1892.
6. **Idem**, *Castelulu blăstematu*, în *Transilvania*, Anul XXV, Nr. 8, 1894.
7. **Idem**, *Cărțile nostre bisericesci*, în *Transilvania*, Anul XXV, Nr. 12, 1894.
8. **Idem**, *Căsătoria civilă și cultura poporului nostru*, în *Transilvania*, Anul XXVI, Nr. 10, 1895.
9. **Idem**, *Către onoratul public*, în *Transilvania*, Anul XXVI, Nr. 12, 1895.
10. **Idem**, *Cultura poporului nostru*, în *Transilvania*, Anul XXIII, Nr. 1, 1892.
11. **Idem**, *Cuventulu disu în numele Asociațiunei*, în *Transilvania*, Anul XXIV, Nr. 5, 1893.
12. **Idem**, *Dați-ne caractere!*, în *Transilvania*, Anul XXIV, Nr. 9, 1893.
13. **Idem**, *Despărțămintele Asociației*, în *Transilvania*, Anul XXVI, Nr. 2, 1895.
14. **Idem**, *Din analele Academiei Române*, în *Transilvania*, Anul XXV, Nr. 12, 1894.
15. **Idem**, *Din viața mitropolitulu Silvestru*, în *Transilvania*, Anul XXVI, Nr. 6, 1895.
16. **Idem**, *După Adunarea Generală dela Năseudu*, în *Transilvania*, Anul XXIV, Nr. 11, 1893.
17. **Idem**, *Esposiția din Bucuresci a cooperatorilor români*, în *Transilvania*, Anul XXV, Nr. 10, 1894.

18. **Idem**, *Fundațiunea Ioanu Otteteleşanu*, în *Transilvania*, Anul XXV, Nr. 11, 1894.
19. **Idem**, *Fundațiunea Vasilie Cocârlă*, în *Transilvania*, Anul XXIV, Nr. 12, 1893.
20. **Idem**, *George Sion*, în *Transilvania*, Anul XXIII, Nr. 11, 1892.
21. **Idem**, *Iubileulu mitropolitului Silvestru alu Bucovinei*, în *Transilvania*, Anul XXIV, Nr. 8, 1893.
22. **Idem**, *În ajunul adunării generale a Asociației*, în *Transilvania*, Anul XXVI, Nr. 8, 1895.
23. **Idem**, *Joia-Mare* în *Transilvania*, Anul XXIII, Nr. 4, 1892.
24. **Idem**, *Limba maternă în școlile noastre de fete*, în *Transilvania*, Anul XXIV, Nr. 2, 1893.
25. **Idem**, *Metropolitulu Dr. Ioanu Vancea*, în *Transilvania*, Anul XXIII, Nr. 9, 1892.
26. **Idem**, *O serbătoare de pietate a Asociațiunei Transilvane*, în *Transilvania*, Anul XXV, Nr. 1, 1894.
27. **Idem**, *Reprivire asupra anului 1892*, în *Transilvania*, Anul XXIV, Nr. 1, 1893.
28. **Idem**, *Scoile noastre confesionale*, în *Transilvania*, Anul XXV, Nr. 6, 1894.
29. **Idem**, *Sesiunea anuală a Academiei Române*, în *Transilvania*, Anul XXV, Nr. 3, 1894.
30. **Idem**, *Sesiunea generală a Academiei Române*, în *Transilvania*, An XXIII, Nr. 5, 1892.
31. **Idem**, *Statul nostru industrial*, în *Transilvania*, Anul XXVI, Nr. 12, 1895.
32. **Idem**, *Școala civilă publică de fete a Asociațiunei*, în *Transilvania* Anul XXIII, Nr. 7, 1892.
33. **Idem**, *Texte macedo-române*, în *Transilvania*, Anul XXIII, Nr. 3, 1892.
34. **Idem**, *Trecerea Dunării*, în *T.R.*, nr. 28 din 9 martie 1878.
35. **Idem**, *Cătră onorații cetitori*, în *Transilvania*, Anul XXIII, Nr. 1, 1892.

c. **Reeditări de volume, studii și articole ale lui Zaharia Boiu**

1. **Boiu, Zacharia**, *Semințe din agrul lui Christos. Cuvântări bisericesci pe tôte duminicile, prasnicele și serbătorile de preste an, precum și la casuale bisericesci, publice și private, Cuvântări la Duminicile pe preste an*, **pr. dr. Constantin Necula, pr. drd. Ioan-Remus Răsvan (editori)**, Tomul I, Tipariul tipografiei archidiececane, Sibiu, 1898/Ed. Armanis, Sibiu, 2020.

2. **Idem, *Semințe din agrul lui Christos. Cuvântări bisericesci pe toate duminicile, prasnicele și sărbătorile de preste an, precum și la casuale bisericesci, publice și private, Cuvântări la prasnicele și sărbătorile de preste an, precum și la casuale bisericesci***, pr. dr. **Constantin Necula, pr. drd. Ioan-Remus Răsvan (editori)**, Tomul II, Tipariul tipografiei arhidiececane, Sibiu, 1899/Ed. Armanis, Sibiu, 2021
3. **Idem, *Semințe din agrul lui Christos. Cuvântări bisericesci pe toate duminicile, prasnicele și sărbătorile de preste an, precum și la casuale bisericesci, publice și private, Cuvântări bisericesci la înmormântări, parastase și alte festivități funebre, Adaus de texturi biblice pentru cuvântări funebre***, pr. dr. **Constantin Necula, pr. drd. Ioan-Remus Răsvan (editori)**, Tomul III, Tipariul tipografiei arhidiececane, Sibiu, 1899/Ed. Armanis, Sibiu, 2022.
4. **Idem, *Frunze de laur. Poesii eroice din anii 1877-1878***, pr. dr. Constantin Necula, pr. drd. Ioan-Remus **Răsvan, drd. Horia Nicolae Ratz** (editori), Tiparul tipografiei arhidiececane, Sibiu, 1904/Ed. Armanis, Sibiu, 2019.
5. **Zaharia Boiu, *Publicistul cultural: antologie de articole***, pr. dr. Constantin Necula, pr. drd. Ioan-Remus **Răsvan (editori)**, Ed. Armanis, Sibiu, 2021.
6. **Răsvan, Remus, Ioan, pr., drd., *Recuperarea unei memorii educaționale: Abecedarul lui Zacharia Boiu (1862)***, Ed. Armanis, Sibiu, 2021.

d. Cărți, manuale cu autori anonimi

1. *Bucoavna pentru învățarea pruncilor*, Râmnic, 1749.
2. *Bucoavna pentru pruncii cei rumânești carii să află în Mare principatum Ardealului*, Sibiu, 1788.
3. *Bucoavna*, Bălgrad (Alba Iulia), 1699.
4. *Bucvar sau începere de învățatură celor ce vor să învețe carte cu slove slovenești*, Iași, 1755.
5. *Cărticica năravurilor bune pentru folosul și trebuința tinerimei despre nemție în rumânie întoarsă*, traduce de Moise Fulea, Tipografia lui Georgie de Clozius, Sibiu, 1837.

6. *Ducere de mână cătră cinstia și direptate, adecă la copii rumânești neuniți cei ce în școalele cele mici să învață spre cetanie rânduită Carte*, Tipografia lui Iosifu de Curțbecu, Viena, (Beciu), 1773.
7. *Învățătura creștinească*, Blaj, 1756.
8. *Manuductor pentru învățătorii sholasticești sau îndreptare cătră cuviincioasa împlinire a diregătoriei învățătoarești*, Tipografia Universității Ungariei, Buda, 1818.
9. *Pretenul sau voitorul de bine al pruncilor și al tinerimei românești*, trad. de I. M. Mekeși, paroh evanghelicesc de la Ruscioru, Tipografia moștenitorilor lui M. de Hohmeister, Sibiu, 1837.

e. Cărți, manuale

1. **Albulescu**, Ion, *Istoria gândirii și practicii pedagogice românești*, Ed. Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2005.
2. **Andriescu**, Bogdan, **Bițu** Voichița, *Mitropoliți ai Ardealului, Andrei Șaguna (1808-1873) - Biobibliografie*, Biblioteca Județeană Astra Sibiu, 2008.
3. **Asterie** al Amasiei, *Omilii și predici*, traducere, cuvânt înainte și introducere de Pr. D. Fecioru, EIBMBOR, București, 1946.
4. **Bartolomeu**, Valeriu, Anania, Arhiepiscopul Clujului, *Apa cea vie a Ortodoxiei*, Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2002.
5. **Idem**, *Din spumele mării (Pagini despre religie și cultură)*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1995.
6. **Bârsănescu**, Șt., *Unitatea pedagogiei contemporane ca știință*, EDP, București, 1976.
7. **Beldiman**, Nicușor, pr., *Repere ale educației religio-morale în literatura omiletică și catehetică românească din secolul al XX-lea*, Editura Universității din București, 2017.
8. **Belu**, Dumitru, *Chemări la slujire*, Editor Constantin Necula, Ed. InfoArt/Andreiana, Sibiu, 2012.
9. **Idem**, *Curs de Omiletică. Momente din istoria predicii. Teoria predicii*, Editor Constantin Necula, Ed. InfoArt Media/Andreiana, Sibiu, 2012.
10. **Idem**, *Din domeniul Omileticii*, Ed. InfoArt Media/Andreiana, Sibiu, 2012.
11. **Bolocan**, Carmen-Maria, *Dimensiunea spirituală și martirică în viața și opera unor mari personalități românești: încercare de sinteză*, Ed. Astra Museum, Sibiu, 2013.

12. **Bretfelean**, Vidican, Simion, pr., *Cuvinte împărtășite credincioșilor*, Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2019.
13. **Bria**, Ion, Pr. dr., *Tratat de Teologie Dogmatică și Ecumenică*, Ed. România creștină, București, 1999.
14. **Broșu**, Ioan, dr., *Casa de la Ierihon. Omilii și cuvântări bisericești*, Ed. Andreiana, Sibiu, 2018.
15. **Brusanonowski**, Paul, *Învățământul confesional ortodox român din Transilvania între anii 1848-1919: între exigențele statului centralist și principiile autonomiei bisericești*, vol. II, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2010.
16. **Călugăr**, Dumitru, *Educație și învățământ*, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, Sibiu, 1946.
17. **Chifăr**, Nicolae, pr., *Istoria creștinismului (Vol. I)*, Ed. Trinitas, Iași, 2001.
18. **Chiril**, Ieromonahul, *Din înțelepciunea Sfinților Părinți ai Bisericii și a vechilor filozofi greci*, trad. din limba greacă de pr. Ion Andrei Țârlescu, Ed. Bunavestire, Bacău, 2011.
19. **Ciobotă**, Marius, *Taina Evangheliei (Scurte glose duminicale)*, Ed. Spandugino, București, 2021.
20. **Cioran**, Emil, *Silogisme amărăciunii*, Ed. Humanitas, București, 1992.
21. **Coman**, G. Ioan, Pr. Prof. Dr., *Patrologie*, Sfânta Mănăstire Derwent, Constanța, 2000.
22. **Comenius**, Jan, Amos, *Arta didactică*, traducere din limba latină, introducere și note de David Popescu, EDP, București, 1975.
23. **Coniaris**, Anthony, M., pr., *Vitamine duhovnicești pentru inimi rănite*, Vol. 2, *Zi de zi cu Hristos de-a lungul anului bisericesc*, Trad. din limba engleză de Maria Băncilă, Ed. Sophia, București, 2010.
24. **Cozma**, Ioan, *Cultura bisericească ortodoxă din Transilvania în perioada 1867-1918*, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2016.
25. **Crețu**, Daniela, Nicu Adriana, *Pedagogie pentru definitivat și gradul didactic II*, Ed. Universității „Lucian Blaga” din Sibiu, 2009.
26. **Eliade**, Mircea, *Sacral și profanal*, Ed. Humanitas, București, 1995.
27. **Erdei**, Miron, *Îngrădirile politice și religioase ale Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania, de la începutul sec. al XI-lea și până la începutul sec. al XX-lea*, Ed. Universității din Oradea, 2001.

28. **Idem**, *Propovăduirea în Biserica Ortodoxă Română din Transilvania în prima jumătate a sec. al XX-lea*, Ed. Cogito Oradea, 2001.
29. **Exupéry**, Antoine, de Saint, *Micul prinț*, trad. din franceză de Marieva Ionescu, Ed. Humanitas, București, 2017.
30. **Gavrilă**, Ghe., **Petcu** Mercurie, *Astra sighișoreană (1861-1950) și Horia Teculescu (1897-1942)*, Tipografia SC Șteffi SRL, Sighișoara, 1999.
31. **Ghibu**, Onisifor, *Din istoria literaturii didactice românești*, EDP, București, 1975.
32. **Ghiuș**, Benedict, arhim., *Predici și îndrumări omiletice*, Partea I, Ed. Cuvântul Vieții, București, 2016.
33. **Gordon**, Vasile, pr., dr., *Biserica și școala. Analize catehetice, omiletice și pastorale*, Ed. Christiana, București, 2003.
34. **Idem** (coord.), *Omiletica*, Ed. Basilica, București, 2015.
35. **Guia**, Sorin, *Discursul religios. Structuri și tipuri*, Editura Universității Alexandru Ioan Cuza, Iași, 2015.
36. **Herbart**, Friedrich, Johannn, *Prelegeri pedagogice*, trad. din limba germană de I. C. Petrescu și I. I. Gabrea, EDP, București, 1976.
37. **Ică**, Ioan, I. jr., diac., *Canonul Ortodoxiei (I). Canonul apostolic al primelor secole*, Ed. Deisis/Stavropoleos, Sibiu, 2008.
38. **Ionel**, Viorel, *Pedagogia situațiilor educative*, Ed. Polirom, Iași, 2002.
39. **Iorda**, Constantina, *Educația preșcolară după principiile Sfântului Ioan Gură de Aur*, trad. din limba greacă de Ion Diaconescu, Ed. Sophia, București, 2009.
40. **Iorga**, Nicolae, *Scrisori și inscripții ardelene și maramureșene (II), Inscripții și însemnări*, Atelierele grafice SOCEC & Comp., București, 1906.
41. **Iosu**, Mihai, pr., lect. univ., dr., *Duhovnicul: vocație, formație, misiune*, Editura Universității Lucian Blaga Sibiu, 2009.
42. **Idem**, *Studii de teologie practică*, Editura Universității Lucian Blaga Sibiu, 2009.
43. **Jivi**, Aurel, pr., *Istoria bisericească universală*, Ed. Sitech, Craiova, 2016.
44. **Lupaș**, Ioan, *Contribuțiuni la istoria ziaristicii românești ardelene*, Colecția Memoria Săliștei - Academia de sub Munte, editor Pr. Constantin Necula, Ed. Andreiana, Sibiu, 2019.
45. **Idem**, *Mângâiați poporul! Cuvântări Bisericești*, Ed. Andreiana, Sibiu, 2019.
46. **Idem**, *Mitropolitul Andrei Șaguna - monografie*, Ed. România Press, București, 1999.

- 47. Macavei, Elena, *Pedagogie. Teoria educației*, vol. II, Ed. Aramis Print SRL, București, 2002.**
- 48. Eadem, *Surâs, lacrimă, speranță (Publicistică psihologică și pedagogică 1972-2005)*, vol. II, Ed. Psihomedica, Sibiu, 2006.**
- 49. Maior, Gheorghe, *Cătră elevii mei. Sfaturi pastorale*, editor Pr. Constantin Necula, Ed. Andreiana, Sibiu, 2019.**
- 50. Marcu, George (coord.), *Dicționarul personalităților feminine din România*, Ed. Meronia, București, 2009.**
- 51. Melehov, Dmitri, Prof., *Psihiatria și problemele vieții duhovnicești*, trad. din limba rusă de Adrian Tănăsescu-Vlas, Ed. Sophia, București, 2008.**
- 52. Moldovan, Ioan, M., *Geografia Ardealului pentru scolele populare*, Tiparul Seminarului, Blaj, 1866.**
- 53. Idem, *Istoria Ardealului pentru școlile populare*, Tiparul Seminarului, Blaj, 1866.**
- 54. Maier, Sorana, Necula Constantin, pr., *Asociațiunea ASTRA, recuperarea unei Memorii culturale. II. Președinții*, Ed. Eikon, București, 2021**
- 55. Morar, Mihai, *Despre sensul vieții cu Mihai Morar și Părintele Necula*, Ed. Bookzone, București, 2021.**
- 56. Moșoiu, Nicolae, *Hermeneutica ortodoxă ca devoltare teologică în Tradiție*, Ed. Astra Museum, Sibiu, 2013.**
- 57. Necula, Constantin, Pr., *Antifoane omiletice (Meditații la Evangheliile Duminicilor de peste an)*, Ed. Agnos, Sibiu, 2020.**
- 58. Idem, ...Citire! *Predici și meditații la Apostolul de peste an: scrisori către profesorii de religie*, Ed. Andreiana, Sibiu, 2017.**
- 59. Idem, *Contribuția Școlii teologice ortodoxe din Sibiu la dezvoltarea pedagogiei românești moderne*, vol. I. *Întemeietorii. Andrei Șaguna*, ed. a II-a, Ed. Tehnopress/Astra Museum, Iași/Sibiu, 2017.**
- 60. Idem, *De ce ești trist, popor al Învierii? (predici la înmormântări și parastase)*, Ediția a II-a, revizuită și adăugită, Ed. Agnos, Sibiu, 2015.**
- 61. Idem, *Duc in altum. Ieșiți în larg. O introducere în Catehetică. Importanța catehezei în propovăduirea creștină*, Ed. Andreiana, Sibiu, 2012.**
- 62. Idem, *Duminici de fiecare zi*, Ed. Agnos, Sibiu, 2016.**
- 63. Idem, *Martorii Învierii*, Ed. Agnos, Sibiu, 2020.**

64. **Idem**, *Perspective catehumenale. Tradiție și contextualizare pastorală. Studii catehumenale și cateheze pentru ziua de azi*, Ed. Techno Media, Sibiu, 2013.
65. **Idem**, *Vindecările lui Hristos și vindecarea noastră*, Ed. Agnos, Sibiu, 2017.
66. **Necula**, Constantin, Pr., **Maier** Sorana, *Societăți culturale din trecutul Sibiului. Istorie și activitate*, Ed. Eikon, București, 2020.
67. **Idem**, *Școala Demnității Feminine. Școala Civilă de Fete a Asociațiunii*, Ed. Eikon, București, 2021.
68. **Nicoară**, Mihali, *Transilvania, revista unui ideal*, Ed. Cetatea Romei, Baia Sprie, 2020.
69. **Opriș**, Dorin, *Dimensiuni creștine ale pedagogiei moderne*, EDP, București, 2012.
70. **Păcurariu**, Mircea, pr. acad. dr., *230 de ani de învățământ teologic la Sibiu 1786-2016*, ediție îngrijită și adăugită, Ed. Andreiana, Sibiu, 2016.
71. **Idem**, *Cărturari sibieni de altădată*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 2002.
72. **Idem**, *Două sute de ani de învățământ teologic la Sibiu (1786-1986)*, Tiparul Tipografiei Eparhiale Sibiu, 1987.
73. **Idem**, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, EIBMBOR, București, 1980.
74. **Petroaia**, Vasile, Lucian, pr., *Lex orandi. Studii de teologie liturgică*, Ed. Universității Alexandru Ioan Cuza din Iași, 2021.
75. **Pipoș**, Petru, *Metodica școlii populare pentru elevii institutelor pedagogice (școlilor normale)*, f. ed., Arad, 1887.
76. **Plămădeală**, Antonie, Dr., *Episcopul Buzăului, Dascăli de cuget și simțire românească*, EIBMBOR, București, 1981.
77. **Pop**, Ștefan, *Legendariu și exerciții de limbă pentru clasa a II-a a școlilor populare*, Cu tiparul seminarului arhidieceșan, Blaj, 1872.
78. **Idem**, *Metodul pertractării legendarului*, Tiparul Seminarului Arhidieceșan, Blaj, 1872.
79. **Popea**, Nicolau, *Arhiepiscopul și Metropolitul Andreiu Baron de Șaguna*, Tiparul tipografiei arhidieceșane, Sibiu, 1879.
80. **Popea**, Nicolae, *Vechi'a mitropolia ortodoxa romana a Transilvaniei, suprimerea și restaurarea ei*, Sibiu, 1870.
81. **Popeangă**, Vasile, *Presa pedagogică din Transilvania (1860-1918)*, EDP, București, 1966.

- 82. Idem**, *Școala românească din Transilvania în perioada 1867-1918 și lupta sa pentru unire*, EDP, București, 1974.
- 83. Popescu**, Ioan, *Compendiu de pedagogie pentru părinți, educatori, învățători și toți bărbaiții de școală*, Tipografia arhidieceșană, Sabiiu, 1868.
- 84. Idem**, *Computul în școala populară (manual pentru învățători)*, Tipografia diecesană, Sabiiu, 1864.
- 85. Pruteanu**, Petru, Ieromonah, *Liturghia ortodoxă (istorie și actualitate)*, Ed. Sophia, București, 2008, pp. 153-155.
- 86. Racotă**, Tului, *Momente culturale și literare transilvănene*, Ed. Litera, București, 1982.
- 87. Radu**, Petre, Onciulescu Dimitrie, *Primul compendiu de pedagogie și metodică în limba română, 1776/85*, Casa Corpului Didactic, Timișoara, 1979.
- 88. Rășvan**, Remus, Ioan, *Ideile pedagogice ale Sfântului Ioan Hrisostom și relevanța lor astăzi*, Ed. Astra Museum/Techno Media, Sibiu, 2013.
- 89. Redi**, Petrescu, N., *Ergo... (aforisme)*, Ed. Fiat Lux, București, 1999.
- 90. Roșca**, R., Eusebiu, dr., *Monografia Institutului seminarial teologic-pedagogic „Andreian” al Arhidiecezei gr. or. române din Transilvania*, Tiparul Tipografiei Arhidieceșane, Sibiiu, 1911.
- 91. Rousseau**, Jean, Jacques, *Emil sau Despre educație*, traducere, studiu introductiv, note și comentarii de Dimitrie Todoran, EDP, București, 1973.
- 92. Rusu**, Ioan, V., *Elemente de istoria Transilvaniei pentru învățătorii și scolele populare române*, tipărit și în comisiune la S. Filtsch, Sabiiu, 1865.
- 93. Scharf**, Greg, *Pregătiți pentru a predica: conlucrători cu Dumnezeu în predicarea cuvântului*, trad. de Dinu Moga, Editura Universității Emanuel din Oradea, 2008.
- 94. Schneider**, Johann, *Ecleziologia organică a mitropolitului Andrei Șaguna și fundamentele ei biblice, canonice și moderne*, trad. de diac. Ioan I. Ică jr., Ed. Deisis, Sibiu, 2008.
- 95. Stan**, Cristian, *Originile educației. Antichitatea și creștinismul timpuriu*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2002.
- 96. Stanciu**, Gh., Ion, *Curs de istoria pedagogiei universale*, Partea I, Centrul de multiplicare al Universității din București, 1975.
- 97. Stăniloae**, Dumitru, *Cultură și duhovnicie. Articole publicate în Telegraful Român (1930-1936)*, *Opere complete*, vol. I, Ed. Basilica, București, 2012.

98. **Idem**, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. II, EIBMBOR, București, 1978.
99. **Stăniloae**, Dumitru, pr., Beauregard, Marc-Antoine, Costa de, pr., *Mică dogmatică vorbită (dialoguri la Cernica)*, trad. din limba franceză de Maria-Cornelia Ică jr., Ed. Deisis, Sibiu, 2007.
100. **Stoenescu**, Daniil, PS, Episcop-Loctiitor al Daciei Felix, *Atotprezență și parusie - sau exegeze și tâlcuiri*, Ed. Episcopiei Daciei Felix, Vârșeț, 2009.
101. **Streza**, Laurențiu, ÎPS, Dr., Mitropolitul Ardealului, *Din exilul păcatului la Masa Împărăției, Călătorie cu Hristos spre Postul Mare*, Vol. I, Ed. Andreiana, Sibiu, 2016.
102. **Szekely**, Andy, Zărnescu Zoia, *Aaah! 52 de povești cu tâlc pentru conversații pline de inspirație*, Ed. Floare de Iris, Iași, 2020.
103. **Șebu**, Sebastian, pr., prof., univ., dr. (coordonator), *Metodica predării religiei*, Ed. Reîntregirea, Alba Iulia, 2000.
104. **Șpan**, Petru, *Școala lui Șaguna*, Sibiu, 1909.
105. **Tiron**, Elena, **Stanciu** Tudor, *Teoria și metodologia instruirii. Teoria și metodologia evaluării*, EDP, București, 2019.
106. **Toader**, Ioan, *Metode noi în practica omiletică*, Arhidiecezana, Cluj-Napoca, 1997.
107. **Toroczkai**, Iulian, Ciprian, *Tradiția patristică în modernitate. Ecleziologia Părintelui Georges V. Florovsky (1839-1979) în contextul mișcării neopatrstice contemporane*, Ed. Andreiana, Sibiu, 2008.

f. Studii și articole de specialitate

1. **Basarab**, Maria, *Considerații privind cărțile didactice românești (1785-1892) din patrimoniul hunedorean*, în *Sargetia*, XVI-XVII (1982-1983).
2. **Băjău**, Constantin, I., pr., conf. univ. dr., *Actualitatea omiliilor hrisostomice la epistolele pauline*, în *Sf. Ioan Gură de Aur - apostol al frumuseții creației*, în *Sf. Ioan Gură de Aur, ierarh - teolog - filantrop (407-2007)*, Simpozion teologic internațional dedicat împlinirii a 1600 de ani de la trecerea sa în veșnicie, Ed. Andreiana, Sibiu, 2008.
3. **Idem**, *Relația Dumnezeu-om în teologia Părintelui Profesor Dumitru Stăniloae*, în *R.T.*, 1, Anul XXII (94), ianuarie-martie, Ed. Andreiana, Sibiu, 2012.
4. **Bănuț**, A., P., *Zaharia Boiu*, în *Țara Bârsei*, an. VII, nr. 1, (1935).

5. **Botezan**, Ioana, *Documente inedite privind contribuția lui Ioan Micu Moldovan la elaborarea și răspândirea manualelor școlare pentru învățământul românesc din Transilvania în perioada 1860-1914*, în *Sargetia*, X (1973).
6. **Bucur**, Alexandru, *Interzicerea unor manuale școlare în Școlile grănicerești (1875-1918)*, în *Transilvania*, Nr. 5-6 (2018).
7. **Buda**, Daniel, *Aspecte din concepția Părintelui Profesor Doctor Aurel Jivi despre istoriografia bisericească*, în *In memoriam Pr. Prof. Dr. Aurel Jivi (1943-2002)*, Ion Alexandru Mizgan (coord.), Ed. Lumina, Oradea, 2003.
8. **Chițescu**, Prof. Nicolae, „Paradigmele divine și problemele pe care le ridică ele pentru teologia dogmatică”, în *O.*, nr. 1, (1958).
9. **Cimpoieș-Dimulescu**, Mioara, *Prezența iluminismului în pedagogia românească*, în *Revista de pedagogie*, XIII, nr. 2 (1974).
10. **Crișan**, Ascaniu, *Din trecutul învățământului matematic la românii din Ardeal*, în *Natura*, XXII, nr. 2, 1933.
11. **Gramă**, Ana, *Episcopatul Arhiepiscopului Vasile Moga (1810-1845), contribuții documentare la o posibilă actualizare a cercetării epocii mogaiane*, în *ASTRA SABESIENSIS*, Supliment număr 1, 2017, *Un episcop și epoca sa. Vasile Moga (1774-1845)*, Ed. Argonaut/Andreiana, Cluj-Napoca/Sibiu, 2017.
12. **Idem**, *Inventare de bunuri ale bisericilor românești ortodoxe din Transilvania. Protopopiatul Sighișoara (1854-1855)*, în *Marisia. Studii și materiale. Arheologie. Istorie*, XXV (1996).
13. **Ielciu**, Mircea, Ioan, pr., lect., dr., *Sf. Ioan Scărarul - omul și opera*, în *R.T.*, Serie nouă, Anul XII (84), nr. 3, iulie-sept. (2002).
14. **Iorga**, Nicolae, *Revista istorică. Dări de seamă, documente și notițe*, Anul al V-lea, N-le 4-5, April-Maiu 1919.
15. **Ittu**, Constantin, *Biserica primară în viziunea Părintelui Profesor Dr. Aurel Jivi*, în *In memoriam Pr. Prof. Dr. Aurel Jivi (1943-2002)*, Ion Alexandru Mizgan (coord.), Ed. Lumina, Oradea, 2003.
16. **Ivan**, Nicolae, *Predică la înmormântarea lui Zaharia Boiu*, în *TR*, Marți, 28 Octombrie/10 Novembre nr. 119 (1903).
17. **Macavei**, Elena, *Creatori de manuale în școala generației Mitropolitului Andrei Baron de Șaguna*, în *Mitropolitul Andrei Șaguna - creator de epocă în istoria Bisericii Ortodoxe din Transilvania*, Ed. Andreiana, Sibiu, 2008.

18. **Eadem**, *Zaharia Boiu și literatura didactică*, în *R.T.*, Anul XV (87), nr. 2, Apr.-Iun. (2005).
19. **Manciulea**, Ștefan, *Un geograf uitat: Ioan Rusu (I)*, în *Cultura creștină*, XVII, 2-3 (1937).
20. **Idem**, *Un geograf uitat: Ioan Rusu (II)*, în *Cultura creștină*, XVII, 6-7 (1937).
21. **Marian**, Victor, *Aritmetica lui G. Șincai*, în *Țara Bârsei*, IX (1937).
22. **Mârza**, Iacob, *Manuale de istorie folosite la școlile din Transilvania între mijlocul secolului al XVIII-lea și mijlocul secolului al XIX-lea*, în *Sargetia*, XVI-XVII (1982-1983).
23. **Morariu**, Andrei, *Care sunt mijloacele cele mai corespunzătoare spre susținerea disciplinei școlare?*, în *Magazin pedagogic*, III, 1869.
24. **Moșoiu**, Nicolae, pr. dr., *Ἱερασία baptismală, premisa îndumnezeirii omului - o introducere*, în volumul *Omagiu Părintelui Prof. Univ. Dr. Ioan I. Ică*, Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2007.
25. **Necula**, Constantin, Pr., *Ce a făcut Ortodoxia pentru Școala Românească? - Pagini uitate ale pedagogiei Ortodoxiei ardelene -*, în *Arhiereul lui Hristos: studii în onoarea Înaltpreasfințitului Dr. Laurențiu Streza, Arhiepiscopul Sibiului și Mitropolitul Ardealului*, Nicolae Chifăr, Emanuel-Pavel Tăvală (coordonatori), Ed. Andreiana/Astra Museum, Sibiu, 2017.
26. **Idem**, *Educația proprie, premisă a binevestirii lui Hristos*, în *Revista Episcopia Slatinei și Romanașilor*, Anul IX/2016.
27. **Netea**, Vasile, *Manualele școlare românești, elemente ale unității naționale*, în *Revista de istorie*, nr. 1 (1977).
28. **Palade**, Mihaela, conf., univ. dr., *Sf. Ioan Gură de Aur - apostol al frumuseții creației*, în *Sf. Ioan Gură de Aur, ierarh - teolog - filantrop (407-2007), Simpozion teologic internațional dedicat împlinirii a 1600 de ani de la trecerea sa în veșnicie*, Ed. Andreiana, Sibiu, 2008.
29. **Păcurariu**, Mircea, pr., acad. dr., *Scurtă istorie a vieții bisericești a Sibiului până la începutul secolului al XX-lea*, în *R.T.*, Serie Nouă, Anul XVI (88), Nr. 2, apr.-iun. 2006.
30. **Petrașcu**, I., *Sublimitatea conferințelor învățătoarești*, în *T.R.*, nr. 33/1869.
31. **Plămădeală**, Antonie, ÎPS, Mitropolitul Ardealului, *Cuvânt înainte*, în *Contribuții transilvănene la teologia ortodoxă*, Tiparul Tipografiei Eparhiale Sibiu, 1988.

32. **Popeangă**, Vasile, *Conceptul de școală populară în gândirea din Transilvania până la 1918*, în *Revista de Pedagogie*, XVIII, nr. 9 (1969).
33. **Idem**, *Un manuscris de metodică și pedagogie din anul 1815*, în *Revista de Pedagogie*, XVI, nr. 5 (1967).
34. **Popovici**, Iustin, Sf., *Sensul cel adevărat și rațiunea noastră de a fi (III)*, în *FA*, mai, nr. 5 (160)/2022.
35. **Racotă**, Tului, *Activitatea lui Zaharia Boiu pentru constituirea unui sistem de învățământ modern în Transilvania*, în *Revista de pedagogie*, XXIV, nr. 7 (1975).
36. **Sigmirean**, Cornel, **Pavel** Aurel, *Fundația „Gojdu” (1871-2001)*, Editura Universității „Petru Maior”, Târgu Mureș, 2002.
37. **Stăniloae**, Dumitru, *Zaharie Boiu și Nicolae Cristea - doi luptători din vremuri grele*, în *T.R.*, Anul LXXXII, nr. 50 din 25 nov. 1934.
38. **Streza**, Ciprian, prof., dr., *Conștiință națională, unitate și emancipare în Transilvania*, în *R.T.*, Nr. 3 (2018).
39. **Streza**, Laurențiu, ÎPS, Dr., Mitropolitul Ardealului (coordonator), *Sfântul Ierarh Andrei Șaguna, «Păstorul cel bun» al Ardealului*, Ed. Andreiana, Sibiu, 2012.
40. **Idem**, *Κηρυγμα și δογμα în gândirea Sfântului Vasile cel Mare*, în *Anuarul Facultății de Teologie „Andrei Șaguna”*, Serie Nouă, IV (XXIX), 2003-2004, Editura Universității *Lucian Blaga* Sibiu.
41. **Suciu**, Cornelia, *Zaharia Boiu - autor de manuale*, în *ALT-SCHAESSBURG. Istorie. Patrimoniu*, Nr. 1 (2008).
42. **Șebu**, Sebastian, pr., prof., *Propovăduirea Evangheliei în Biserica română din Transilvania*, în *Contribuții transilvănene la teologia ortodoxă*, Tiparul Tipografiei Eparhiale Sibiu, 1988.
43. **Teșculă**, Nicolae, *Preoți și cărturari sighișoreni în secolul al XIX-lea. Familia Boiu*, în *Țara Bârsei*, Serie nouă, Nr. IX (2010).
44. **Țarălungă**, Lucia, *Un destin aparte: Aca de Barbu*, în *Alt-Schaessburg, Istorie. Patrimoniu. Miscellanea*, 4/2011.
45. **Țircovnicu**, Victor, *200 de ani de la apariția primului manual de pedagogie pentru învățătorii din Transilvania*, în *Revista de pedagogie*, Nr. 11/1984, XXX.
46. **Vesa**, Vasile, *Lecții de istorie universală propuse de Ioan Micu Moldovan la gimnaziul din Blaj*, în *Studia Historia* XII, fasc. 2 (1967).

g. Dicționare

1. **Cosma, Ana**, *Scriitori români mureșeni. Dicționar biobibliografic*, Biblioteca Județeană Mureș, Târgu-Mureș, 2000.
2. *Dictionary of the Ecumenical Movement*, N. Lossky (editor), WCC Publications, Geneva, 1991.
3. **Doron, Roland, Parot Françoise**, *Dicționar de psihologie*, trad. de Natalia Cernăuțeanu, Ed. Humanitas, București, 2006.
4. **Păcurariu, Mircea**, pr. acad. dr., *Dicționarul teologilor români*, Ed. Andreiana, Sibiu, 2014.

h. Manuscrise

1. AMB, *Protocolul cons. școlar 1870*, proces-verbal 163.
2. *Anuarul școlii civile de fete cu internat și drept de publicitate a „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român” din Nagyszeben (Sibiu) pe anul școlar 1910/11*, XXV, publicat de Vasile Bologa (director), Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, Nagyszeben (Sibiu), 1911.
3. AOR, N. 4826 Plen, V/855-1902.
4. Arhiva AOR, V. 855/1902.
5. Arhiva Mitropoliei Sibiu, Fond 13. Tabloul parohiilor. „Conșpectul conscripției”.
6. Fondul Astra, II/3, Doc. 273, 55/1876.
7. Fondul Astra, II/4, Doc. 519/1893.
8. *Programa Institutului pedagogic-teologic al arhidiecezei ortodoxe române din Transilvania în Sibiu pentru anul școlastic 1884-85 publicat de I. Hannia, director și profesor.*
9. *PROGRAMA școlii civile (private) de fete cu internat a Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român, în Sibiu, pe anul școlastic 1887/8*, publicată de Septimiu Albini (director), Tiparul Institutului tipografic, societate pe acțiuni, Sibiu, 1888.
10. *Raportul Comitetului la adunarea generală din 30 octombrie 1877.*

11. Zacharie Boiu Parochu și Protop., [semnătura] Sigis. Gr. Or., Tata, Ioana Boiu nascuta Palusian, Muma, „Testamentului olograf a lui Zaharia Boiu Senior”, Foaia 1 recto, Sigișora **diua anu 1867.**
12. **Toadere (Ianoș)**, Rodica, *Educația în învățământul primar românesc din Transilvania la jumătatea secolului al XIX-lea (1850-1870)*, teză de doctorat, BCU Cluj, cota Teze 3491.